

๖๐ ป่าชุมชน : หวนดูทรัพย์สินสิ่งสินตน

นำเสนอในงานการประชุมวิชาการและนิทรรศการ

ทรัพยากรไทย : หวนดูทรัพย์สินสิ่งสินตน

ระหว่างวันที่ ๒๓-๒๙ มีนาคม ๒๕๕๙ ณ มหาวิทยาลัยขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น

RATCH

คำนำ

หนังสือ ๖๐ ป่าชุมชน : หวนดูทรัพย์สิ่งสินตน จัดทำขึ้นเพื่อรวบรวมข้อมูลทรัพยากรท้องถิ่นที่สำคัญ ควรค่าแก่การอนุรักษ์ มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ทั้งทางด้านกายภาพ ชีวภาพ และวัฒนธรรม และภูมิปัญญา จากป่าชุมชนเป้าหมายตามโครงการ ๖๐ ป่าชุมชน อนุรักษ์พันธุกรรมพืชตามแนวพระราชดำริ เพื่อร่วมเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖๐ พรรษา ๒ เมษายน ๒๕๕๘ พิมพ์เผยแพร่เนื่องในงานการประชุมวิชาการและนิทรรศการทรัพยากรไทย : หวนดูทรัพย์สิ่งสินตน ครั้งที่ ๘ ระหว่างวันที่ ๒๓-๒๙ มีนาคม ๒๕๕๙ ณ มหาวิทยาลัยขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น

คณะผู้จัดทำหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือ ๖๐ ป่าชุมชน : หวนดูทรัพย์สิ่งสินตน จะเป็นประโยชน์ด้านการเป็นข้อมูลฐานทรัพยากรท้องถิ่นที่สำคัญ เหมาะสำหรับการส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลฐานทรัพยากรท้องถิ่น การประชาสัมพันธ์เผยแพร่ต่อไปยังประชาชน และอนุชนรุ่นหลัง ให้ได้เรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรภายในท้องถิ่น การสร้างความตระหนักในคุณค่า ความสำคัญ และเข้ามามีส่วนร่วมในการสงวน คุ้มครอง บำรุงดูแล รักษา เพื่อการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรอย่างสมดุลและยั่งยืนต่อไป ดังพระราชโองการ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระราชทานเมื่อวันที่ ๑๔ สิงหาคม พ.ศ.๒๕๔๐ ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา กรุงเทพฯ ความว่า “ความรักทรัพยากร คือ ความรักชาติ รักแผ่นดิน”

สารบัญ

บอรรถนิทรรศการ

“ ๖๐ ป่าชุมชน ร้อยดวงใจตามแนวพระราชดำริฯ ”	๑
“ ๘ เป้าหมายสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนในระดับสากล ”	๓
“ นำพระทัยเปี่ยมล้น ป่าชุมชนสืบสาน โครงการ คนรักป่า ป่ารักชุมชน ”	๘

ฐานทรัพยากรท้องถิ่นจาก ๖๐ ป่าชุมชน :

ด้านชีวภาพ (พืช)

กล้วยไม้รองเท้านารีม่วง

ป่าชุมชนบ้านนิคมพัฒนา จังหวัดสงขลา	๙
--	---

โกพนม

ป่าชุมชนบ้านเขาสามลือปลั่งและเขาเขี้ยว จังหวัดนครราชสีมา	๑๐
--	----

เขาคลอน

ป่าชุมชนบ้านโค้งตาบาง จังหวัดเพชรบุรี	๑๑
---	----

จันผา

ป่าชุมชนบ้านพระพุทธรูปน้อย จังหวัดสระบุรี	๑๒
---	----

ดงพญาเย็น

ป่าชุมชนบ้านอ่าวอ้ายยอ จังหวัดนครศรีธรรมราช.....	๑๓
--	----

ดึกเตียน

ป่าชุมชนบ้านบุญแจ่ม จังหวัดแพร่	๑๔
---------------------------------------	----

ดีเมียเปือย่าง

ป่าชุมชนบ้านป่าพงค์ จังหวัดพัทลุง	๑๕
---	----

พรวด

ป่าชุมชนบ้านป่าไต่ดอนทราย จังหวัดจันทบุรี	๑๖
---	----

มะเขือแจ้เครือ

ป่าชุมชนบ้านตลาดขี้เหล็ก จังหวัดเชียงใหม่	๑๗
---	----

ยางยุง

ป่าชุมชนบ้านสระแก้ว จังหวัดสุราษฎร์ธานี	๑๘
---	----

ลาน

ป่าชุมชนบ้านห้วยลาน จังหวัดเพชรบูรณ์	๑๙
--	----

เล็บกระรอก

ป่าชุมชนบ้านครน จังหวัดชุมพร.....๒๐

หลุมพี

ป่าชุมชนบ้านนาปรัก จังหวัดสตูล๒๑

ด้านชีวภาพ (สัตว์)

กบหลังเขียว

ป่าชุมชนบ้านทุ่งสูง จังหวัดกระบี่๒๒

ปูเปี้ยว

ป่าชุมชนบ้านทุ่งหลวง จังหวัดตรัง.....๒๓

ด้านวัฒนธรรมการแสดง

การฟ้อนละครชาย

ป่าชุมชนบ้านหนองห้าง จังหวัดกาฬสินธุ์.....๒๔

การเลี้ยงดงเลื้อยบ้าน

ป่าชุมชนบ้านแม่บง จังหวัดเชียงราย๒๕

ประเพณีรำเหย่ย

ป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี จังหวัดกาญจนบุรี๒๖

สรภัญญะ (อนุรักษพันธุกรรมพืช)

ป่าชุมชนบ้านกุดตุ๊ก จังหวัดขอนแก่น ๒๗

หมอลำกลอนพื้นบ้าน

ป่าชุมชนบ้านหนองบัวน้อย จังหวัดร้อยเอ็ด.....๒๘

ภูมิปัญญาด้านผ้าทอและผ้าย้อมสี

การย้อมสีผ้าจากต้นคราม

ป่าชุมชนบ้านดอนกอย จังหวัดสกลนคร.....๒๙

ชุดแต่งกายชนเผ่ากะเหรี่ยง

ป่าชุมชนบ้านสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี ๓๐

ผ้าทอกะเหรี่ยง

ป่าชุมชนบ้านมาหาร จังหวัดแม่ฮ่องสอน.....๓๑

ผ้าทอไทครั้งจากวิถีชีวิตชุมชน

ป่าชุมชนบ้านโป่งกำแพง จังหวัดชัยนาท๓๒

ผ้าพื้นเมือง (ย้อมด้วยสีจากเปลือกไม้)

ป่าชุมชนบ้านโคกหินลาด จังหวัดมหาสารคาม ๓๓

ผ้าย้อมสีจากเปลือกไม้มะดัน

ป่าชุมชนบ้านโนนใหญ่ จังหวัดศรีสะเกษ ๓๔

ผ้าหม้อห้อมย้อมสีธรรมชาติ

ป่าชุมชนบ้านวังหงส์ จังหวัดแพร่ ๓๕

ภูมิปัญญาด้านสมุนไพร

ชุดยาสมุนไพร

ป่าชุมชนบ้านโนนหินผิง จังหวัดปราจีนบุรี ๓๖

น้ำผึ้ง

ป่าชุมชนบ้านวังศิลาติเรกสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๓๗

ผลิตภัณฑ์จากผึ้ง

ป่าชุมชนบ้านซับขาม จังหวัดสระบุรี ๓๘

ยาหม่องเถาเอ็นอ่อน

ป่าชุมชนบ้านท่าชมภู จังหวัดลำพูน ๓๙

ลูกประคบสมุนไพรจากป่าชุมชน

ป่าชุมชนบ้านพรเจริญ จังหวัดนครพนม ๔๐

สมุนไพร กรวยป่า (ค้อแลน)

ป่าชุมชนบ้านหินลาด จังหวัดชัยภูมิ ๔๑

สมุนไพร เจ็ดข้างสาร

ป่าชุมชนบ้านใหม่ป่าคา จังหวัดตาก ๔๒

สมุนไพร พญามือเหล็ก

ป่าชุมชนบ้านเขาอ้ายไต้ จังหวัดลพบุรี ๔๓

สมุนไพรลูกประคบ

ป่าชุมชนบ้านดงห้วยเย็น จังหวัดลำพูน ๔๔

สมุนไพร โลดทะนงแดง

ป่าชุมชนบ้านคลองห้วยหวาย จังหวัดนครสวรรค์ ๔๕

สมุนไพรบำรุงกำลัง

ป่าชุมชนบ้านร่องปอ จังหวัดพะเยา ๔๖

ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรม

กระดาษลายดอกพิกุลและกระbung

ป่าชุมชนบ้านเขาน้อย จังหวัดพิษณุโลก ๕๗

โคมไฟที่ผลิตจากวัสดุธรรมชาติ

ป่าชุมชนบ้านเขาใหญ่ จังหวัดนครสวรรค์..... ๕๘

ช่อดอกไม้ที่ผลิตจากต้นกระถิน

ป่าชุมชนบ้านเขาโล้น จังหวัดพิจิตร ๕๙

ตะกร้าสานจากไม้ไผ่

ป่าชุมชนบ้านพร้าว จังหวัดสระแก้ว ๕๐

ตะกร้าจากเถาวัลย์แดง

ป่าชุมชนบ้านลานคา จังหวัดราชบุรี ๕๑

ปลอกมีด (ฝักมีดหวาย)

ป่าชุมชนบ้านอู่ จังหวัดสุโขทัย..... ๕๒

ผลิตภัณฑ์จักสานจากไม้ไผ่

ป่าชุมชนบ้านต้นตอง จังหวัดลำปาง..... ๕๓

พานใส่หมากพลู โถใส่น้ำดื่ม

ป่าชุมชนบ้านคูขาด จังหวัดอุบลราชธานี ๕๔

มะพร้าวแกะสลัก ๑๒ ราศี

ป่าชุมชนบ้านห้วยลึก จังหวัดชลบุรี ๕๕

เสื่อจากต้นฝื่อ

ป่าชุมชนบ้านท่าศิลา จังหวัดอุบลราชธานี..... ๕๖

เสื่อพับลายขีด

ป่าชุมชนบ้านศรีสมบูรณ์ จังหวัดยโสธร ๕๗

หัตถกรรมจากไม้ไผ่

ป่าชุมชนบ้านเด่นพัฒนา จังหวัดน่าน..... ๕๘

หาบเงิน หาบทอง

ป่าชุมชนบ้านหนองยาง จังหวัดพิษณุโลก ๕๙

ภูมิปัญญาด้านอาหาร

กระบาราง

ป่าชุมชนบ้านจันทิ จังหวัดตราด ๖๐

กลอยเชื้อ

ป่าชุมชนบ้านห้วยใหญ่ จังหวัดชุมพร ๖๑

แกงป่ายอดซก

ป่าชุมชนบ้านตะเกราทอง จังหวัดระยอง ๖๒

ขนมปรง

ป่าชุมชนบ้านหนองทราย จังหวัดกำแพงเพชร ๖๓

น้ำพริกมะขามป้อม

ป่าชุมชนบ้านเขาสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ๖๔

ประดอง

ป่าชุมชนบ้านจุฬารัตน์พัฒนา จังหวัดนครราชสีมา ๖๕

ปลาชิวแก้วเชื่อมสิริกิติ์

ป่าชุมชนบ้านห้วยเจริญ จังหวัดอุดรธานี ๖๖

มหัศจรรย์อาหารจาก “มันแขง”

ป่าชุมชนบ้านจาน จังหวัดบุรีรัมย์ ๖๗

หมาน้อยลอยแก้ว

ป่าชุมชนบ้านห้วยไร่บูรพา จังหวัดอุดรธานี ๖๘

ภาคผนวก

- โครงการ ๖๐ ป่าชุมชน อนุรักษ์พันธุกรรมพืชตามแนวพระราชดำริ
เพื่อร่วมเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๒ เมษายน ๒๕๕๘
- คณะทำงานและผู้ร่วมดำเนินโครงการ

นิทรรศการ

“๖๐ ปาฐมชน ร้อยดวงใจตามแนวพระราชดำริฯ”

๖๐ ปาฐมชน ร้อยดวงใจตามแนวพระราชดำริฯ

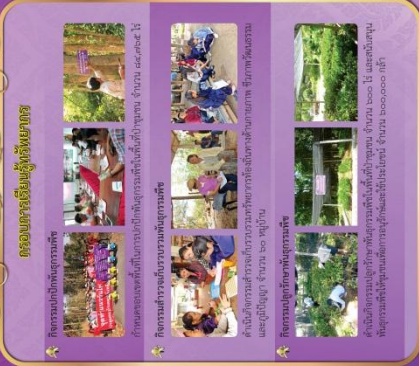
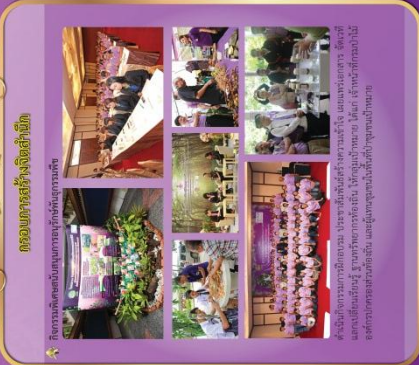

เจ้าฟ้ากอญรัักษ์

โครงการ ๖๐ ปาฐมชน ร้อยดวงใจตามแนวพระราชดำริฯ ของสมเด็จพระราชินีนาถอรรชกาฯ สยามบรมราชกุมารี ในโอกาสฉลองพระชนมายุ ๕ รอบ ๒ เมษายน ๒๕๕๕ เป็นโครงการความร่วมมือระหว่างกรมป่าไม้กับ บริษัท สตีลทีปาราชบุรีสตีล จำกัด (มหาชน) จัดขึ้นในเขตมีห้วยป่าสงวนแห่งชาติ ป่าดงห้วยผึ้งพระยาศรีสุริยราชธรรมเขตและสิ่งแวดล้อม ที่ได้รับบริการจากโครงการ ๖๐ ปาฐมชน ร้อยดวงใจตามแนวพระราชดำริฯ ในโอกาสฉลองพระชนมายุ ๕ รอบ ๒ เมษายน ๒๕๕๕ และนับเป็น ๑ ใน ๖ โครงการของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่ได้รับการพัฒนาจากคณะกรรมการป่าไม้กรมป่าไม้และกรมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

“ความรักทรัพยากร คือ ความรักชาติ รักแผ่นดิน”

๖๐ ป่าชุมชน ร้อยดวงใจตามแนวพระราชดำริ

เจ้าพนักงานอนุรักษ์

โครงการ ๖๐ ป่าชุมชนอนุรักษ์พันธุกรรมพืชเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีในโอกาสฉลองพระชนมายุ ๕ รอบ ๒ เมษายน ๒๕๕๘

ความเป็นมาของโครงการ

เป็นโครงการความร่วมมือระหว่างกรมป่าไม้กับบริษัทผลิตไฟฟ้าราชบุรีโฮลดิ้งจำกัด(มหาชน) จัดทำขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อร่วมเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในโอกาสฉลองพระชนมายุ ๕ รอบ ๒ เมษายน ๒๕๕๘ และเป็น ๑ ใน ๖ โครงการของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการฝ่ายกลั่นกรองโครงการ และกิจกรรมเฉลิมพระเกียรติฯ สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรีให้เป็นโครงการเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีในโอกาสฉลองพระชนมายุ ๕ รอบ ๒ เมษายน ๒๕๕๘ โดยการส่งเสริมและสนับสนุนชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการสำรวจและจัดทำฐานข้อมูลทรัพยากรท้องถิ่น ตามกรอบแนวทางการดำเนินงานโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (อพ.สธ.)

เนื้อหา บอร์ดนิทรรศการ “๖๐ ป่าชุมชน ร้อยดวงใจตามแนวพระราชดำริ”

กรอบการเรียนรู้ทรัพยากร

- กิจกรรมปกป้องพันธุ์กรรมพืช

กำหนดขอบเขตพื้นที่ในการปกป้องพันธุ์กรรมพืชในพื้นที่ป่าชุมชน จำนวน ๘๔,๓๖๕ ไร่

- กิจกรรมสำรวจเก็บรวบรวมพันธุ์กรรมพืช

ดำเนินกิจกรรมสำรวจเก็บรวบรวมทรัพยากรท้องถิ่นทางด้านกายภาพ ชีวภาพ วัฒนธรรมและภูมิปัญญา จำนวน ๖๐ หมู่บ้าน

- กิจกรรมปลูกรักษาพันธุ์กรรมพืช

ดำเนินกิจกรรมปลูกรักษาพันธุ์กรรมพืชในพื้นที่ป่าชุมชน จำนวน ๖๐๐ ไร่ และสนับสนุนพันธุ์กรรมพืชให้ชุมชน เพื่อการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ จำนวน ๖๐๐,๐๐๐ กิโลกรัม

เนื้อหา บอร์ดนิทรรศการ “๖๐ ป่าชุมชน ร้อยดวงใจตามแนวพระราชดำริ”

กรอบการใช้ประโยชน์

- กิจกรรมอนุรักษ์และใช้ประโยชน์พันธุกรรมพืช

เก็บรักษาพันธุกรรมพืชในรูปตัวอย่างของ พันธุ์ไม้อัดแห้ง และศึกษาการใช้ประโยชน์ภูมิปัญญาท้องถิ่นพืชสมุนไพร จำนวน ๖๐ ชนิด และเก็บรักษาพันธุกรรมพืช ณ ศูนย์การเรียนรู้วนศาสตร์ชุมชนกรมป่าไม้ จำนวน ๓๐๐ ชนิด

- กิจกรรมศูนย์ข้อมูลพันธุกรรมพืช

บันทึกข้อมูลจากการสำรวจเก็บรวบรวมข้อมูลตามใบงานที่ ๑-๙ รวมถึงฐานข้อมูลของพืช สัตว์ ภูมิปัญญา เพื่อเชื่อมโยงกับฐานข้อมูล อพ.สธ. ต่อไป

เนื้อหา บอร์ดนิทรรศการ “๖๐ ป่าชุมชน ร้อยดวงใจตามแนวพระราชดำริ”

กรอบการสร้างจิตสำนึก

- กิจกรรมพิเศษสนับสนุนการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช

ดำเนินกิจกรรมการฝึกอบรม ประชาสัมพันธ์สร้างความเข้าใจ เผยแพร่เอกสาร จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ฐานทรัพยากรท้องถิ่น ให้กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ เจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้แทนชุมชนในพื้นที่ป่าชุมชนเป้าหมาย

นิตรรศการ “๘ เป้าหมายสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนในระดับสากล”

บริษัท ผลิตไฟฟ้าราชบุรีโฮลดิ้ง จำกัด (มหาชน)

8 เป้าหมายสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนในระดับสากล

ด้านสิ่งแวดล้อม (Environment)

- การจัดการน้ำและน้ำทิ้งของโรงไฟฟ้า
- การนำน้ำกลับมาใช้ใหม่ (Water Recycle)
- คุณภาพน้ำ

- โครงการส่งเสริมพลังงานแสงอาทิตย์ชุมชนบ้านห้วยระ จังหรีดแม่ฮ่องสอน
- โรงไฟฟ้าพลังงานทดแทน

- โครงการพลังงานชุมชน
- โครงการประหยัดพลังงานในโรงไฟฟ้าและอาคารสำนักงาน
- โครงการประหยัดพลังงานในรถโดยสารสาธารณะด้วย CO₂ เหลือทิ้งของโรงไฟฟ้าราชบุรี
- การรณรงค์และให้ความรู้เกี่ยวกับภาวะประหยัดและการอนุรักษ์พลังงาน

- โครงการอนุรักษ์ป่า ป่ารักษาเงิน
- โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งป่าชุมชนจังหวัดราชบุรี
- โครงการปลูกป่าต้นน้ำสร้างแหล่งกักเก็บคาร์บอน
- โครงการ 60 ป่าชุมชนอนุรักษ์พันธุกรรมพืชตามแนวพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
- โครงการการศึกษาการกักเก็บคาร์บอนและความหลากหลายทางชีวภาพในป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วม
- ศูนย์เรียนรู้การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ตามแนวพระราชดำริ
- ศูนย์เรียนรู้การจัดการป่าชุมชน

ด้านสังคม (Social)

- โครงการ @CareLine เครื่องช่วยฟัง
- โครงการดูแลสุขภาพ สร้างไทยแข็งแรง
- การช่วยเหลือและฟื้นฟูผู้ป่วยสภกัญชิต
- การบริจาคเพื่อสาธารณกุศล
- กิจกรรมพนักงานจิตอาสา

- โครงการการศึกษาเสริมทักษะสร้างอาชีพใน สบ.ลาว
- การมอบทุนการศึกษาในพื้นที่โครงการ
- กิจกรรมเครื่องช่วยเรียนเรอบพื้นที่โรงไฟฟ้า

- โครงการกฤษฎี...หลังสตรี หลังรักษ์สิ่งแวดล้อม

ด้านธรรมาภิบาล (Governance)

- จริยธรรมและคุณธรรมในการประกอบธุรกิจ
- การต่อต้านทุจริตในองค์กร

RATCH

สุขสูงวัย
สร้างไทยแข็งแรง

งามริ
1 พลัง...พลังสัมพันธ์

นิทรรศการ

“ นำพระทัยเปี่ยมล้น ป่าชุมชนสืบสาน โครงการอนุรักษ์ป่า ป่ารักชุมชน ”

เป้าหมายเปี่ยมล้น ป่าชุมชนสืบสาน โครงการ “คนรักป่า ป่ารักชุมชน”

ประกวดป่าชุมชน

เชิดชูชุมชนที่มีการจัดการป่าโดยชุมชน และเพื่อชุมชนอย่างแท้จริง

ปี 2551 - 2558

ป่าชุมชนที่ได้รับรางวัล **1,115 แห่ง**

ป่าชุมชนร่วมโครงการ **7,673 แห่ง**

สร้างเครือข่ายป่าชุมชน

ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสร้างความเข้าใจกับกรม

ปี 2551 - 2558

สิ้นแผนเครือข่ายป่าชุมชน 14 รุ่น

จำนวน **1,137 คน**

ค่ายเยาวชนกล้าเข้ม 17 รุ่น

จำนวน **1,403 คน**

ส่งเสริมการดูแลรักษาป่า

การอนุรักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การอนุรักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การอนุรักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การอนุรักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน

ส่งเสริมการสร้างความตระหนักคุณค่าและประโยชน์ของป่า

การอนุรักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การส่งเสริมการจัดตั้งป่าชุมชน

การปลูกต้นไม้เพิ่มในพื้นที่ป่าชุมชน

เส้นทางศึกษารวมชาติ

ป่าในเมืองเพื่อการศึกษา

ส่งเสริมการดำเนินงานศูนย์การเรียนรู้

ภาพเศรษฐกิจ

- ชุมชนมีรายได้จากการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน
- คนในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและมีความรักหวงแหนป่าชุมชน

ภาพสังคม

- ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนทำในป่าชุมชนโดยสมัครใจและร่วมกันดูแลรักษา
- เสริมสร้างจิตสำนึกและจิตอาสาของชุมชน
- ส่งเสริมการอนุรักษ์รักษาป่าชุมชน

ภาพสิ่งแวดล้อม

(Carbon Sink)

- ช่วยคงความอุดมสมบูรณ์ของป่าและแหล่งต้นน้ำที่ช่วยดูดซับ CO2 จากบรรยากาศและช่วยกักเก็บคาร์บอน
- ส่งเสริมความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งรวมถึงพืช สัตว์ ไม้ใหญ่ และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ

ผลการดำเนินงานโครงการ

ส่งเสริมการดูแลรักษาป่า

การอนุรักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การอนุรักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การอนุรักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน

ส่งเสริมการสร้างความตระหนักคุณค่าและประโยชน์ของป่า

การอนุรักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การส่งเสริมการจัดตั้งป่าชุมชน

การปลูกต้นไม้เพิ่มในพื้นที่ป่าชุมชน

เส้นทางศึกษารวมชาติ

ป่าในเมืองเพื่อการศึกษา

ส่งเสริมการดำเนินงานศูนย์การเรียนรู้

ส่งเสริมการดูแลรักษาป่า

การอนุรักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การอนุรักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การอนุรักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ความร่วมมือระหว่าง RATCH และ กรมป่าไม้

ฐานทรัพยากรท้องถิ่น จาก ๖๐ ป่าชุมชน

ด้านชีวภาพ (พืช)

กล้วยไม้รองเท้านารีม่วงสงขลา (ม่วงรัตภูมิ)

ป่าชุมชนบ้านนิคมพัฒนา จังหวัดสงขลา

ด้านชีวภาพ (พืช)

❖ เป็นกล้วยไม้ประจำถิ่น

❖ แหล่งที่พบและถิ่นกำเนิด

ป่าเทือกเขาแก้ว อำเภอรัตภูมิ
จังหวัดสงขลา

❖ ชื่อวิทยาศาสตร์ *Paphiopedilum
barbatum* (Lindl.) Pfitz

❖ ดอก ดอกเดี่ยว
“สีม่วงแดง”

กลีบดอก รูปแถบ
ปลายแหลม สีขาว
ที่ขอบด้านบน
มีตุ่มนูนขนาดเล็ก

กลีบเลี้ยงบน

รูปหอกกลับ ส่วนปลาย
สีขาว มีเส้นสีม่วงอมเขียว
เรียงขนานตามแนวยาว

ใบ รูปขอบขนาน

เรียงสลับระนาบเดียว
ด้านบนใบมีลายคล้าย
หินอ่อน

กลีบกระเปาะ

(กลีบปาก) เป็นตุ่มสีม่วง

รองเท้านารีเอื้อง

นารี งามล้ำค่า

ม่วง ชาวเขี้ยว สลับลาย

สงขลา รัตภูมิ ควรรคู้

บุปผา

เขาแก้ว

กรายกลีบ

ถิ่นอุดม ทรัพย์ากร

โกพนม

ป่าชุมชนบ้านเขาสามลิบสังและเขาเขียว จังหวัดนครราชสีมา

ด้านชีวภาพ (พืช)

โดยพื้นฐานสังคมชนบทไทยชาวบ้าน ล้วนอาศัยพึ่งพาป่า เป็นแหล่งของปัจจัย ๔ ได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค ที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตมาเป็นเวลานาน การใช้ประโยชน์จากพืชในแต่ละชนิดว่าจะใช้ส่วนใด เช่น ลำต้น แก่น ใบ หัว เหง้า ราก กระพี้ เปลือก ผล เมล็ด ดอก เกสร ฯลฯ จะต้องรู้จักลักษณะรูป ลี กลิ่น รส และแน่นอนที่สุดจะต้องรู้จักชื่อของ พืชชนิดนั้นๆ นำมาปรุงตามวิธีการที่ได้รับการสืบทอดกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ เพื่อใช้บำบัดรักษา โรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ซึ่งเรียกว่า “สมุนไพร”

โกพนม ที่มีชื่อทางพฤกษศาสตร์ว่า *Diospyros venosa* Wall. Ex.A.DC.
วงศ์ EBENACEAE บางถิ่นเรียก จันดำ ตาดำ ดีงู นางดำ ยางทราย

ลักษณะทั่วไป ไม้ยืนต้นประเภทผลัดใบไม้ต้นขนาดเล็กถึงขนาดกลาง สูง ๕-๒๐ เมตร แผ่นใบเป็นมันและเกลี้ยงทั้ง ๒ ด้าน ดอกสีขาว ช่อดอกมีทั้งเพศผู้และเพศเมียอาจอยู่รวม ต้นหรือต่างต้นกัน ผลรูปทรงกลมรี ผิวเกลี้ยงและแข็งประโยชน์ ใบนำมาต้มแก้ผิตกกระบูนหรือผิคล้ำแดง นอกจากนี้ยังใช้ใบในการเข้ายารักษาโรคมะเร็งทุกชนิด

ตำราสรรพคุณยาโบราณว่า ใบมีรสร้อน มีสรรพคุณแก้เสมหะ ขับลมในลำไส้แก้จุกเสียดแน่นเพื่อ ขับไลหิน

เช่าคลอน

ป่าชุมชนบ้านโค้งตาบาง จังหวัดเพชรบุรี

ด้านชีวภาพ (พืช)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Dregea volubilis* (L.f.) Benth. ex Hook.f. วงศ์ APOCYNACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถาเนื้อแข็ง มียางขาว ยาวได้ถึง ๑๐ ม. เถาอ่อนสีเขียว เถาแก่สีน้ำตาล ผิวกิ่งตะปุ่มตะป่ำ และมีช่องอากาศ ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปไข่หรือเกือบกลม กว้าง ๕-๑๐ ซม. ยาว ๗.๕-๑๕ ซม. ปลายแหลม โคนเว้าหรือป้าน ก้านใบยาวประมาณ ๔ ซม. **ช่อดอก**แบบช่อกระจุก ออกตามง่ามใบหรือระหว่างก้านใบ เส้นผ่านศูนย์กลางดอกประมาณ ๑ ซม. กลีบเลี้ยง ๕ กลีบ กลีบดอก ๕ กลีบ สีเขียวอ่อน ปิดเวียนกัน เล้าเกสร ๕ กลีบ **ฝัก**ออกเป็นคู่ตรงข้ามกัน ยาว ๗.๕-๑๐ ซม. โคนป่อง แล้วค่อยๆ เรียวไปหาปลาย มีครีบตามยาว ผิวมีขนสีน้ำตาลอ่อนนุ่มคล้ายกำมะหยี่ **เมล็ด**สีน้ำตาลอมเหลือง รูปไข่หรือรีกว้าง โค้งเว้า ผิวเรียบ เป็นมันวาว ขอบบางเป็นครีบ มีพู่ขนสีขาวเป็นมันอย่างเส้นไหม

สรรพคุณ รากและเถามีสรรพคุณช่วยทำให้อ่อนหลับ เถามีรสเมาเบื่อเอียนติดขม ใช้เป็นยาแก้โรคตา แก้หวัด ดับพิษร้อนถอนพิษไข้ ใช้กระทุ้งพิษไข้หัวไข้กาฬ ดับพิษฝี แก้พิษดีกำเริบ ละเมอ เพื่อกลุ่ม เชื้องซึม ปวดศีรษะ น้ำตาดกหนัก แสบร้อนหน้าตา เป็นยาขับปัสสาวะ และแก้พิษงูกัดราก **ราก**ใช้เป็นยาขับพิษร้อน กระทุ้งพิษ พิษฝี แก้ไข้พิษไข้หัว ไข้กาฬ ให้ชานออกมาจากภายใน ช่วยดับความร้อนแก้พิษน้ำดีกำเริบ ขับเสมหะ ถ้าใช้มากเกินไปอาจทำให้อาเจียน ส่วนลำต้นอ่อนก็มีสรรพคุณทำให้อาเจียนเช่นกัน ส่วนใบมีรสเมาเบื่อเอียนติดขม ใช้เป็นยาแก้แผลที่ถูกน้ำร้อนลวก แก้บวม แก้ฝี แก้ฝีภายใน แก้พิษต่างๆ การใช้ภายนอกให้นำใบสดมาตำให้ละเอียดแล้วใช้ทาบริเวณที่เป็นแผลและใช้พอกฝี

จันทน์ผา

ป่าชุมชนบ้านพระพุทธบาทน้อย จังหวัดสระบุรี

ด้านชีวภาพ (พืช)

ชื่อวิทยาศาสตร์: *Dracaena loureiri* Gagnep.

ชื่อวงศ์: AGAVACEAE

ชื่อพื้นเมือง: ลักกะจันทน์ จันทน์แดง

ลักษณะทั่วไป ไม้พุ่มไม้ผลัดใบ สูง ๑.๕- ๒ เมตร รูปทรงไม้แน่นอน ต้นตรง เปลือกเกลี้ยงสีเทา ใบเป็นใบเดี่ยว ออกเวียนเรียงสลับถี่ที่ปลายยอดเรียวยาว กว้าง ๔- ๖ ซม. ยาวประมาณ ๕๐ ซม. ปลายใบแหลม สีเขียวเข้ม ก้านใบมีกาบหุ้มซ้อนทับเรียงกันรอบต้น ดอก ออกเป็นช่อใหญ่ตามซอกใบ กลีบดอก ๖ กลีบ ตรงกลางดอกมีจุดสีแดงดอกสีขาว ฝัก/ผล รูปทรงกลม ขนาดเล็ก สีเขียว เมื่อสุกสีแดงคล้ำเป็นพวงคล้ายผลหมากขนาดเล็ก

ฤดูกาลออกดอก: กรกฎาคม - สิงหาคม

การดูแลรักษา: ชอบขึ้นบริเวณแสงแดดจัด
ทนแล้ง ลมแรง และทนเค็ม ไม่ชอบน้ำขังแฉะ

การขยายพันธุ์: -เพาะเมล็ด -ปักชำต้น

การใช้ประโยชน์: -ไม้ประดับ -สมุนไพร

ดงพญาเย็น

ป่าชุมชนบ้านอ่าวอ้ายยอ จังหวัดนครศรีธรรมราช

ด้านชีวภาพ (พืช)

ป่าชุมชนอ่าวอ้ายยอ เป็นป่าดิบชื้นอุดมสมบูรณ์มีความหลากหลายทางชีวภาพ พรรณไม้นานาชนิด มีทั้งไม้ใหญ่น้อย หายาก สมุนไพรหลายชนิด รวมทั้งสัตว์ พืช แมลง รา เห็ด ไส้คน ทำให้ดงพญาเย็นขึ้นงอกงามตามบนเขาชอกหินบ่งบอกถึงความสมบูรณ์ของป่าชุมชน จุดเด่นอีกด้านหนึ่งของป่า

ดงพญาเย็น/เหี่ยวกุ่ม

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Impatiens mirabilis* Hook. f.

วงศ์ BALSAMINACEAE

ไม้ล้มลุก อายุหลายปี ลำต้นอวบน้ำขนาดใหญ่ สูงได้ถึงประมาณ ๒ เมตร

ลักษณะใบเดี่ยว ออกหนาแน่นที่ปลายยอด แผ่นใบหนา ใบรูปไข่หรือไข่กลับ ปลายใบเรียวแหลม โคนใบรูปลิ้ม

ช่อดอก ออกตามซอกใบ แตกช่อย่อยคล้ายช่อซี่ร่ม ใบประดับรูปกลม ปลายเป็นติ่งแหลม ยาวประมาณ ๐.๕ ซม. กลีบเลี้ยงกลีบข้าง ๔ กลีบ ๒ กลีบนอกกลมแกมรูปไข่ ยาว ดงพญาเย็นหรือเหี่ยวกุ่มพบเฉพาะบริเวณคาบสมุทรลพบุรีตอนบนและภาคใต้ของไทย แถบจังหวัดสุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช กระบี่ ตรัง สตูล พบกระจายห่างๆ บนเขาหินปูน ระดับความสูงประมาณ ๑๐๐ เมตร

๗ ดึกเตียม

ป่าชุมชนบ้านบุญแจ่ม จังหวัดแพร่

ด้านชีวภาพ (พืช)

ชื่อพื้นเมือง : ดึกเตียม

ชื่อสามัญ : กระเบียน

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Ceriscoides turgida* (Roxb.) Tirveng.

ชื่อวงศ์ : RUBIACEAE

ต้นดึกเตียม หรือ กระเบียน กระदानพน จี้เตียม มะกอกพราณ มุ่มแดง หมุยขาว กอกฟาน เป็นไม้ยืนต้นสูง ๔-๑๐ เมตร เปลือกต้นและกิ่งจะมีสีน้ำตาลออกหม่น และมีลักษณะผิวเป็นปุ่มไม่เรียบตาม กิ่งจะมีหนามแหลมเป็นแบบ Thorn ลักษณะเด่น ต้นดึกเตียมถ้ามีการเกา (ขูด) หรือถูกเหยียดจะพบว่ากิ่งก้านบางกิ่งที่ตอบสนองต่อสิ่งเร้า จะมีการสังเคราะห์ ลักษณะอีกประการหนึ่ง คือ เวลาออกดอก ใบจะร่วงเกือบหมดต้น จะส่งกลิ่นหอมเย็นๆ ในช่วงพลบค่ำ จนถึงรุ่งเช้า ดอกที่บานจะทยอยร่วงสู่พื้น และดอกใหม่จะทยอยร่วงอีกในช่วงพลบค่ำและจะเป็นเช่นนี้จนดอกบานหมดต้น

เป็นพรรณไม้เด่นที่พบใน บริเวณป่าเต็งรัง หรือป่าแพะ ในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านบุญแจ่มแห่งนี้ จนกลายเป็นจุดศึกษาดูงานของผู้สนใจด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่แวะเวียนมาศึกษาดูงานและเยี่ยมชมป่าชุมชนแห่งนี้เป็นประจำ

ตีเมียเปลือกยาง

ป่าชุมชนบ้านป่าพงค์ จังหวัดพัทลุง

ด้านชีวภาพ (พืช)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Henslowia umbellata* Bl.

วงศ์ : SANTALACEAE

ชื่ออื่น : เมียหัวผัวชก

เป็นพันธุ์ไม้ที่ชอบขึ้นตามขอบป่าชายทุ่ง มีลักษณะเป็นเถาวัลย์เกี่ยวพันและดูดน้ำเลี้ยงจากต้นไม้อื่น

ใบ รูปหอก กว้างประมาณ ๓ ซม. ยาวประมาณ ๓.๕ - ๔ ซม. สีเขียวตองอ่อนมีเส้นใบ ๓ เส้นจากโคนจรดปลายใบ ก้านใบสีแดงยาวประมาณ ๐.๕ ซม. ใบอ่อน ยอดอ่อน สีแดงแล้วค่อยๆ เปลี่ยนเป็นสีเหลือง เมื่อแก่สีจะเปลี่ยนเป็นเขียวตองอ่อนใบแก่จะกรอบเกรียม

ดอก สีเหลืองอ่อนขนาดประมาณ ๑ ซม. ออกเป็นกระจุกระหว่างซั้วใบ

ผล คล้ายเมล็ดพริกไทย แต่โตกว่า ออกเป็นช่อ สีเหลืองอ่อน ตลอดแนวเถา

ขยายพันธุ์โดย เมล็ด

ส่วนที่ใช้บริโภค

ยอดอ่อน ใบอ่อน ผลอ่อน กินสดเป็นผักเหนาะ

สรรพคุณทางสมุนไพร ใช้ผลตำให้ละเอียด พอกบนฝี ช่วยแตกเร็ว และบรรเทาปวด

ผล ใบ เถา ต้มกินบำรุง กำลัง บำรุงทางเพศ

พรวด

ป่าชุมชนบ้านป่าไต้ดอนทราย จังหวัดจันทบุรี

ด้านชีวภาพ (พืช)

พรวด ชื่อวิทยาศาสตร์ *Rhodomyrtus tomertosa* (Aiton) Hassk วงศ์ MYRTACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

เป็นไม้พุ่มหรือไม้ต้น สูง ๑ - ๔ เมตร ขึ้นเองตามธรรมชาติและทำการเพาะปลูกได้ มีแหล่งกำเนิดแพร่กระจายทางภูมิศาสตร์ อยู่ในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในอินเดีย ศรีลังกา และทางตอนใต้ของจีน จะพบน้อยมากนอกเขตพื้นที่เหล่านี้

การใช้ประโยชน์

ผล/ราก ใช้รับประทานมีสรรพคุณทางยา ในมาเลเซีย ใช้รักษาโรคบิดและโรคท้องร่วง ในอินโดนีเซีย ใช้รากและใบต้มแก้ท้องร่วงและปวดท้องและใช้หลังสตรีคลอดบุตร

ใบ ตากแห้งนำมาผสมร่วมกับดอกปีบแห้ง และยาเส้นนำมาสูบแบบบุหรี่เพื่อรักษา ริดสีดวงจมูก

มะเขือแจ้เครือ

ป่าชุมชนบ้านตลาดขี้เหล็ก จังหวัดเชียงใหม่

ด้านชีวภาพ (พืช)

ป่าชุมชนบ้านตลาดขี้เหล็กเป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยพรรณไม้ขนาดเล็ก น้อยใหญ่นานาชนิด วิธีชุมชนส่วนใหญ่ดำเนินชีวิตด้วยการพึ่งพิงอาศัยป่าแบบเรียบง่าย

มะเขือแจ้เครือ เป็นพรรณไม้หนึ่งที่มีอยู่ในป่าชุมชนบ้านตลาดขี้เหล็ก ซึ่งหาพบได้ยาก

ในพื้นที่ป่าในแถบละแวกเดียวกันนี้มีลักษณะเป็นไม้เถาเลื้อย อยู่ในวงศ์ POLYGALACEAE มีชื่อวิทยาศาสตร์คือ *Securidaca inappendiculata* Hassk. และมีชื่อเรียกท้องถิ่นหลายชื่อ ได้แก่ เชียงใหม่เรียกมะเขือแจ้เครือหรือจองละออง ตราดเรียกจุงออง ภาคกลางเรียกชองระอา มุกดาหารเรียกเถามวกหรือเถาโมก หนองคายเรียกรางจืด สงขลาเรียกสะกุ่น

ใบ เดี่ยวเรียงสลับ รูปรีแกมรูปไข่ปลายใบ

แหลมดอก สีชมพูแกมแดงออกเป็นช่อ

ผล เป็นเมล็ดเดี่ยวมีปีกขนาดกว้าง ๑.๕

เซนติเมตร ยาว ๖เซนติเมตร

เถา มีขนาดใหญ่ขนาดตั้งแต่เท่าข้อมือ

จนถึงเท่านอง มีรสเผ็ดร้อนเหมือนมะเขือขึ้น

(มะเขือขึ้นภาคเหนือเรียก “มะเขือแจ้”) ใช้

ตองเหล้าดื่มแก้อาการปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ

ปวดหลัง ปวดเอวเนื่องจากทำงานหนัก

ยางยุง

ป่าชุมชนบ้านสระแก้ว จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ด้านชีวภาพ (พืช)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Dipterocarpus grandiflorus* (Blanco) Blanco.

ชื่ออื่น : ยางตัน ยางยุง ยุง (ภาคใต้)

ชื่อวงศ์ : DIPTEROCAPACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ :

ไม้ต้น สูงถึง ๔๕ เมตร ไม้ผลัดใบหรือผลัดใบแต่ผลิใบใหม่ ลำต้นเปลาตรง เปลือกหนา เรียบหรือแตกเป็นแผ่นโตๆ ห้อยลง สีเทาหรือเหลืองอ่อน เปลือกในสีน้ำตาลอมแดง กิ่งอ่อนเกลี้ยง หรือมีขนสีน้ำตาลอมแดง ใบ เดี่ยว รูปไข่ ปลายใบทู่ โคนใบมนกว้าง หรือหยักเว้าเข้าเล็กน้อย แผ่นใบหนา เกลี้ยง ก้านใบยาวและงอเป็นข้อคอกเล็กน้อย ดอก สีชมพู ออกรวมเป็นช่อ ยาวเหนือรอยแผลใบหรือตามง่ามใบ โคนกลีบเลี้ยงเป็นครีบบยาว ๕ ครีบ ส่วนโคนกลีบดอกเกยซ้อนเวียนกันเป็นรูปกังหัน ผล รูปรี ยาวถึง ๘ ซม. มีครีบยาวตามยาว ผล ๕ ครีบ ปีกคู่ ยาวถึง ๒๒ ซม. ทรงรูปหอกกลับแกมรูปช้อน ส่วนกลีบสั้น ๓ กลีบ ยาวไม่เกิน ๒ ซม. จะพบตามป่าดิบชื้นทางภาคใต้ ออกดอกเป็นผลระหว่างเดือนมกราคมถึงพฤศจิกายน การขยายพันธุ์นิยมใช้เมล็ดเพาะ การปลูกควรปลูกในที่ชุ่มชื้น และมีร่มเงาพอควร

ประโยชน์ : สามารถนำไม้ไปใช้ในการทำหมอนรองรถไฟ น้ำมันยางที่ได้สามารถนำไปใช้ ทำยาแนว หรือทาเครื่องจักรสาน

สรรพคุณ : น้ำต้มเปลือก กินแก้ตับอักเสบ บำรุงร่างกาย ฟอกเลือด บำรุงโลหิต น้ำมันยาง มีสรรพคุณห้ามหนองและสมานแผล ใช้ทาแผลเน่าเปื่อย แผลมีหนอง

ลาน

ป่าชุมชนบ้านห้วยลาน จังหวัดเพชรบูรณ์

ด้านชีวภาพ (พืช)

ป่าชุมชนแต่ละแห่งพรรณไม้ที่หลากหลาย ซึ่งแต่ละป่าชุมชนก็มีพรรณไม้ที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับสภาพพื้นที่ ป่าชุมชนในขณะเดียวกันพรรณไม้แต่ละชนิดล้วนมีประโยชน์ที่แตกต่างกัน ป่าชุมชนบ้านห้วยลาน (เขาล้านลือ) มีพรรณไม้ชนิดหนึ่งที่เป็นสัญลักษณ์ของป่าชุมชน คือ ต้นลาน ต้นลานนั้นสามารถนำส่วนต่างๆ มาใช้ประโยชน์ได้ **เนื้อในของผล** รับประทานได้โดยทำเป็น ลูกลานเชื่อม ลูกลานลอยแก้ว **ต้นลานป่า** เนื่องจากมีลำต้นและใบที่สวยงาม จึงมีผู้นำมาใช้สำหรับตกแต่งเป็นไม้ประดับตามสวนปรับภูมิทัศน์ให้ดูสวยงาม **ลำต้น** เมื่อนำมาตัดเป็นท่อน ๆ สามารถนำมาใช้ตกแต่งสวน เป็นเชื้อเพลิงหุงต้ม ต้นลานที่แก่จัด สามารถนำมาเสียบเอากาบมาใช้ทำเป็นที่อยู่อาศัย **ใบลานอ่อน** นิยมใช้เป็นที่เขียนจารึกตัวอักษรในหนังสือพระธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา โดยเราจะเรียกหนังสือจากใบลานนี้ว่า “คัมภีร์ใบลาน” นอกจากนี้ยังสามารถนำไปใช้ในงานจักสานเพื่อใช้ทำเป็น พัด หมวก กระเป๋า เสื้อ กอบ ภาชนะต่างๆ ในครัวเรือน **ใบลานแก่** สามารถนำมาใช้สำหรับมุงหลังคา ทำเป็นผนังหรือฝาบ้านได้

สรรพคุณทางยา ลุงเพชร นวลทอง ประชาญ์ชาวบ้านจากป่าชุมชนห้วยลานได้เล่าว่า **ราก** ต้นลานนำมาฝน รับประทานช่วยรักษาไข้หวัด แก้อ่อนใน และช่วยขับเหงื่อ **ลูกลาน** ใช้รับประทานเป็นยารักษาโรคกระเพาะ ช่วยฆ่าเชื้อในลำไส้ และช่วยระบาย **เปลือก** ของผลสามารถรับประทานเป็นยาขับระบายได้ดี **ใบลาน** นำเผาไฟมาใช้เป็นยาเพื่อช่วยดับพิษอักเสบ แก้อาการฟกช้ำบวม

ชื่อ : ต้นลาน **ชื่อวิทยาศาสตร์ :** *Corypha Umbraculifera* L. **ชื่อวงศ์ :** Arecaceae (Palmae)
ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ : ต้นลาน จัดเป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง มีลำต้นตรงและแข็งเป็นไม้ต้นเดี่ยวไม้แตกหน่อหรือกอ **ใบลาน** ใบมีขนาดใหญ่ลักษณะคล้ายรูปฝ่ามือหรือรูปพัดค่อนข้างกลมคล้ายกับใบตาล **ดอกลาน** ออกดอกเป็นช่อใหญ่คล้ายรูปพีระมิด **ผลลาน** ผลมีลักษณะกลมรี มีสีเขียว

เล็บกระรอก

ป่าชุมชนบ้านครน จังหวัดชุมพร

ด้านชีวภาพ (พืช)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Toddalia asiatica* (Linn.) Lamk., *T. asuleata* Pers.

ชื่อวงศ์ : RUTACEAE

ชื่ออื่น : เล็บรอก, เล็กลอก, เครื่องงูเห่า, ผักแปมป่า (เหนือ)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

เป็นไม้เถาขนาดใหญ่กิ่งก้านเล็กเรียว เถาแก่มีปุ่มของนมหนามติดอยู่ทั่วไป ผิวสีน้ำตาล มีกระสีขาวเนื้อสีเหลือง เถาอ่อนมีหนามแหลมงุ้ม

ใบประกอบแบบนิ้วมือ ๓ ใบ ใบย่อยรูปไข่ปลายสอบ มีจุดน้ำมันกระจายทั่วใบยาว ๕-๑๐ ซม. มีกลิ่นคล้ายการบูร และตะไคร้ ดอกสีเหลืองแกมเขียวเป็นช่อที่ปลายกิ่งและง่ามใบ ผลกลมฉ่ำน้ำ เมื่อสุกสีส้ม มีกลิ่นคล้ายพริกไทย ใช้แต่งกลิ่นอาหาร เกิดตามป่าในเขตร้อนทั่วไป ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ด

สรรพคุณ

ใบสดของเล็บกระรอกมารับประทานสดๆจะช่วยแก้อาการปวดท้อง และถ้านำไปตำให้ละเอียดเพื่อพอกหรือทาแก้โรคผิวหนังได้เป็นอย่างดี ส่วนมากชาวบ้านจะนิยมนำมารับประทานใบสดกับน้ำพริก และขนมจีน เพราะใบสดจะมีรสชาติฝาดเล็กน้อย และนอกจากนี้ยังสามารถนำเถาไปต้มดื่มแก้อาการปวดเมื่อยเส้น ชับปัสสาวะ แก้พิษโลหิต แก้พิษในข้อ แก้ไอ แก้พิษตานซาง ตานขโมยและขับพยาธิไส้เดือน

ส่วนรากของต้นเล็บกระรอกเมื่อนำไปตากแห้งสามารถต้มชงน้ำดื่มขับลม บำรุงกำลัง แก้เถาตานในท้อง แก้ปวดเสียดแทง แก้กิดสีดวงลำไส้ ได้อีกด้วย

หลุมพี

ป่าชุมชนบ้านนาปรัก จังหวัดสตูล

ด้านชีวภาพ (พืช)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Eleiodoxa conferta* (Griff.)

Burretวงศ์ : ARECACEAE

ชื่ออื่นๆ : หลุมพี ฤปี กระถุนปี

หลุมพี เป็นพืชสกุลปาล์ม ลักษณะคล้ายต้นระกำ แต่ไม่มีลำต้นโผล่พ้นดินชอบขึ้นอยู่ในที่ชื้นแฉะ บริเวณต้นน้ำลำธาร ป่าพรุน้ำจืด ริมตลิ่งห้วย หนอง คลองบึง ที่มีน้ำจืดขังตลอดปี ขึ้นร่วมกับ สาकुหม้อข้าวหม้อแกงลิง ระกำป่า หลุมพี จึงเป็นพันธุ์ไม้ ที่เป็นตัวชี้วัด ความชุ่มชื้นของผืนป่า ได้อีกชนิดหนึ่ง

ใบ เป็นรูปประกอบแบบขนนก ก้านใบและกาบใบ มีหนามยาวแหลม

ดอก ขนาดเล็กสีแดงออกเป็นช่อ ออกดอกตั้งแต่เดือนมิถุนายน – กันยายน

ผล รูปไข่กลับ ปลายตัด เปลือกเป็นเกล็ดเล็กๆ เรียงเกยซ้อนกัน ออกผลตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน – มีนาคม แต่ละต้นออกผลเพียงครั้งเดียวแล้วจะตายไป

การขยายพันธุ์ โดยการเพาะเมล็ดและงอก ๔๐-๔๕ วันหลังจากเพาะ

การใช้ประโยชน์ในชุมชน นิยมนำผลมาดองโดยเลือกตัดทะลายที่สุกเต็มที่มา ปอกเปลือกออกแช่น้ำเกลือทิ้งไว้ ๑- ๒ คืน แล้วล้างออกด้วยน้ำเปล่าจากนั้นนำมาดองในน้ำเชื่อมแช่ทิ้งไว้ประมาณ ๓ วันนำมารับประทานได้เยื่อหุ้มเมล็ดนำมากววนรับประทานเป็นอาหารว่างหรือจะนำมาต้มเป็นน้ำหลุมพี หรือจะใช้ประกอบอาหารที่ต้องการรสเปรี้ยว เช่น แกงส้ม ทำน้ำพริก

ฐานทรัพยากรท้องถิ่น จาก ๖๐ ป่าชุมชน

ด้านชีวภาพ (สัตว์)

กบหลังเขียว

ป่าชุมชนบ้านทุ่งสูง จังหวัดกระบี่

ด้านชีวภาพ (สัตว์)

พื้นที่ป่าชุมชนบ้านทุ่งสูงมีพื้นที่ป่าจำนวน ๗,๐๐๐ ไร่ อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าเขาแก้ว – ป่าควนยิงวัว เป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ ไม่มีการถูกทำลาย และบุกรุกมีทรัพยากรธรรมชาติ เช่น พันธุ์ไม้ สมุนไพร จำนวนมาก และสัตว์ป่าหลายชนิด และสัตว์ป่าหายากซึ่งพบแห่งเดียวในประเทศไทย คือ กบหลังเขียว

กบหลังเขียว ลักษณะตัวผู้จะขนาดเล็กกว่าตัวเมีย ป่าชุมชนแห่งนี้เป็นประโยชน์สำหรับใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ของนักเรียน นักศึกษา ทั้งในและต่างประเทศ

กบหลังเขียว

ประเภท: สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก

ชื่อวงศ์ : Ranidae

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Ranamiopus Boulenger*

ชื่อภาษาไทย : กบหลังเขียว

ปูเปี้ยว (ปูราชินี)

ป่าชุมชนบ้านทุ่งหลวง จังหวัดตรัง

ด้านชีวภาพ (สัตว์)

ป่าชุมชนบ้านทุ่งหลวง เป็นผืนป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์สูง นักท่องเที่ยวที่ชอบสัมผัสบรรยากาศแบบธรรมชาติ จะเดินทางขึ้นสู่ยอดเขา “วังผาเมฆ” เพื่อจะได้สัมผัสสายหมอกในยามเช้า เมื่อสายหมอกจางก็จะมองเห็นวิวทิวทัศน์ ของจังหวัดตรัง และทะเลฝั่งอันดามัน แต่บริเวณพื้นล่าง บริเวณเชิงเขาใกล้ลำห้วยพบว่า มีปู จำนวนมาก ชูดรูอาศัยอยู่ จากการสังเกตของชาวบ้านพบว่ามีหลายสี ถ้าหากอยู่ในที่มีแดดๆ ส่วนใหญ่จะมีสีม่วงเข้ม แต่ถ้าหากอยู่ที่แจ้งก็จะมีสีม่วงปนส้ม

ปูเปี้ยว หรือปูราชินี เป็นปูภูเขา จัดเป็นปูน้ำจืด ประเภทปูป่าชอบอาศัยอยู่ริมลำห้วย และเป็นสัตว์ป่าคุ้มครองที่หายากชนิดหนึ่งของประเทศไทย มีชื่อวิทยาศาสตร์ *Thaiphusa sirikit* (naiyanetr,1992) วงศ์ POTAMIDEA

การขยายพันธุ์ จะเริ่มมีไข่และออกลูกช่วงฤดูฝนประมาณ เดือน สิงหาคมถึงกันยายน
อาหาร ปูเปี้ยวกินอาหารได้หลายชนิด เช่น ชากพืช ชากสัตว์ สิ่งมีชีวิตขนาดเล็ก

ปูเปี้ยว ได้รับการตั้งชื่อเป็นปูราชินีเพื่อถวายพระเกียรติแด่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในวโรกาสเจริญพระชนมายุครบ ๕ รอบ พ.ศ. ๒๕๓๕

ฐานทรัพยากรท้องถิ่น จาก ๖๐ ป่าชุมชน

ด้านวัฒนธรรมการแสดง

การฟ้อนละครชาย

ป่าชุมชนบ้านหนองห้าง จังหวัดกาฬสินธุ์

ด้านวัฒนธรรมการแสดง

จุดประสงค์ของการแสดงฟ้อนละครภูไทบ้านหนองห้างนี้เป็นการฟ้อนรำเพื่อใช้ต้อนรับแขกบ้านแขกเมืองเป็นหลัก และบางครั้งก็จะฟ้อนในงานประเพณีบุญข้าวจี

การฟ้อนละครภูไทบ้านหนองห้าง เป็นลักษณะการฟ้อนมือเปล่าจะมีท่วงท่าและลีลาที่เป็นแบบแผนเฉพาะตน ด้วยนาฏยลักษณ์ของฟ้อนละครภูไทบ้านหนองห้าง เป็นการฟ้อนที่แสดงออกถึงความสามัคคีพร้อมเพรียงของชายชาวภูไทในชุมชน แต่ในกระบวนการฟ้อนที่มีระเบียบแบบแผนนั้นก็จะมีลูกเล่นเป็นอิสระ เช่น การเล่นหูเล่นตา การหยอกล้อหรือลักษณะลูกเล่นและการวาดท่าของแต่ละคน

กระบวนการฟ้อนของฟ้อนละครภูไทบ้านหนองห้าง จากการสัมภาษณ์ นายนิล นิลปัด ผู้สืบทอดการฟ้อนละครและเป็นผู้นำในการฟ้อนทุกครั้ง ได้อธิบายว่า ท่าฟ้อนของฟ้อนละครบ้านหนองห้างประกอบด้วยท่าฟ้อนต่าง ๆ ๖ ท่า ได้แก่

๑. ท่าไหว้ครู
๒. ท่าช่อม่วง
๓. ท่าบัวตูมบัวบาน
๔. ท่ากินรีหลิ้น(เล่น)น้ำ
๕. ท่าช้างเทียมแม่
๖. ท่าอำลา

ส่วนท่าเท้าหรือลักษณะการขยับขาเวลาที่ฟ้อนจะเรียกว่า “ท่าเซ็ดซีโก้” เพราะขณะที่ก้าวขาจะลากขึ้นไปกับพื้น เหมือนกับการเซ็ดซีโก้ออกจากเท้านั่นเอง

เครื่องดนตรี เครื่องดนตรีของฟ้อนละครภูไทบ้านหนองห้าง ประกอบด้วยเครื่องดนตรี ๓ ชิ้น ได้แก่ กลองตุ้ม กลองทว่า(ฆ้องฮาด) และฉาบใหญ่ มีการบรรเลงคล้ายกับการบรรเลงเพลงกลองตุ้มแต่มีจังหวะที่เร็วกว่า

การแต่งกาย ผู้ฟ้อนเป็นชายล้วน รูปแบบการแต่งกายแบบดั้งเดิมนั้น จะแต่งกายด้วยผ้าไหมสีขาวล้วนประกอบด้วย เสื้อแขนยาวสีขาว โจงกระเบนสีขาว ใช้ผ้าขิดหรือผ้าขาวม้าโพกศีรษะและมัดเอวสวมเครื่องประดับเงินเช่น สร้อยคอ ก້องแขน(กำไล) ก້องขา(กำไลขา)

การเลี้ยงดงเลื้อยบ้าน

ป่าชุมชนบ้านแม่บง จังหวัดเชียงราย

ด้านวัฒนธรรมการแสดง

สืบเนื่องจากในอดีต ได้เกิดโรคระบาดที่ทำให้ราษฎรเสียชีวิตจากโรคนี้นับจำนวนมาก เนื่องจากไม่มียารักษาโรคและอยู่ห่างไกลโรงพยาบาลจนกระทั่งเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๔ ชาวบ้านบางส่วนได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานในบ้านแม่บงในปัจจุบัน และได้ร่วมกันสร้างหอเลื้อยบ้านไว้บริเวณใกล้หมู่บ้าน มีลักษณะเป็นป่ารกทึบมีลำห้วยแม่บงไหลผ่านโดยชาวบ้านมีความเชื่อว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์สิงสถิตย์อยู่คือ เจ้าพ่อด้าวแสนคำหรือเจ้าพ่อขอมือเหล็ก อาศัยป่าดงเลื้อยบ้านอยู่เพื่อปกป้องรักษาชาวบ้านและรักษาพื้นที่ป่าเขาน้ำลำห้วย

ในคราวที่เกิดโรคระบาดทำให้ชาวบ้านล้มตาย มีการเล่าขานกันว่าชาวบ้านที่ป่วยได้แบกหามมายังป่าดงเลื้อยบ้านแล้วอธิษฐานขอให้เจ้าพ่อได้ช่วยเหลือให้หายจากการเจ็บป่วย ปรากฏว่ามีหลายคนได้หายจากโรคระบาด จึงเป็นที่กล่าวขานไปทั่ว เมื่อโรคระบาดหมดไปชาวบ้านได้รวมกันบูรณะซ่อมแซมและมีการเลี้ยง เพื่อบูชาเจ้าพ่อด้าวแสนคำทุกปี ความเชื่อถือในป่าดงเลื้อยบ้าน มิได้เสื่อมคลายมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน นอกจากจะเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในหมู่บ้านแล้ว บริเวณดงเลื้อยบ้านยังเป็นแหล่งรวมพันธุ์ไม้หลากหลายชนิด เช่น ลัก กฤษณา ตะเคียนทอง ตะแบก เป็นต้น

ประเพณีการเลี้ยงป่าดงเลื้อยบ้าน จะเลี้ยงปีละหนึ่งครั้ง ในวันแรม ๙ ค่ำ เดือน ๙ เหนือ หรือตรงกับช่วงเดือนมิถุนายน ตรงกับโดยประเพณีที่ยึดถือกันมาคือ การนบรอบ สำหรับเครื่องเช่นไหว้ ดังนี้ปีที่ ๑ ให้เลี้ยงหมู ปีที่ ๒ เลี้ยงไก่ แล้วปีที่ ๓ เลี้ยงหมู โดยให้วนกันเช่นนี้ แล้วจัดเตรียม ข้าวตอก ดอกไม้ ธูปเทียน ของหวาน ผลไม้ เป็นต้น โดยมีพ่อชาวจ้ำ เป็นผู้ทำพิธีการ ขอให้แต่ละปีให้น้ำท่าอุดมสมบูรณ์ ฝนตกตามฤดูกาล พืชพันธุ์การเกษตรอุดมสมบูรณ์ ดูแลรักษาบ้านเรือนชาวบ้านไม่ให้เกิดภัยธรรมชาติ อยู่กันอย่างปลอดภัย

ประเพณีรำเหย่ย

ป้าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี จังหวัดกาญจนบุรี

ด้านวัฒนธรรมการแสดง

รำเหย่ยหรือเพลงเหย่ย เป็นการละเล่นพื้นบ้านของไทยอย่างหนึ่ง ซึ่งเล่นในบางท้องที่ของ จังหวัดกาญจนบุรี เพลงเหย่ยเป็นการละเล่นที่สนุกสนานมาก ในสมัยก่อนเมื่อได้ตั้งวงเล่นกันแล้วผู้ เล่นจะสนุกสนานได้ตลอดทั้งวันทั้งคืน เนื่องจากเพลงเหย่ยไม่นิยมเล่นกันอย่างแพร่หลาย ทำให้ การละเล่นชนิดนี้เกือบสูญหายไป

ท่ารำของเพลงเหย่ย จะไม่มีแบบฉบับที่ แน่นนอน สุดแท้แต่ผู้ใดถนัดที่จะรำแบบไหน ตามใจชอบ แต่ก่อนจะรำนั้นจะต้องมีการเริ่มต้น ด้วยการประคิมหรือโหมโรงด้วยกลองยาวก่อน จากนั้นผู้เล่นฝ่ายชายจะเริ่มรำออกไปก่อน สอง มือถือผ้าของตนไปด้วยและจะรำเข้าไปหาแถว ฝ่ายหญิง ซึ่งอยู่ฝั่งตรงข้ามแล้วใช้ผ้าคล้องหรือ ส่งให้ฝ่ายหญิง ฝ่ายหญิงก็จะรำออกและร้อง ได้ตอบเป็นทำนองเกี่ยวพาราสีกัน เมื่อร้องรำ พอสมควรแล้ว ฝ่ายหญิงก็จะนำผ้าไปคล้องฝ่าย ชายคนต่อไป ชายคนแรกๆ ก็ค่อยๆ รำกลับมาที่ เดิม เล่นสลับกันอย่างนี้เรื่อยๆ ไปทีละคู่ก็ได้ ถ้า เล่นหลายคู่ต้องมีคนร้องต่างหาก ชาวบ้านห้วย สะพานได้นำมาสืบทอดจากคนรุ่นแก่มาสู่รุ่นเด็ก และเยาวชน อยู่ในปัจจุบัน

การเรียกการละเล่นชนิดนี้ว่า “รำเหย่ย” หรือ “รำพาดผ้า” อาจเป็นเพราะ คำร้องที่กลอนลงท้ายบทกลอนด้วยคำว่า “เอ่ย” จนจบบทร้องทุกครั้ง ซึ่งคนแถวนั้น อาจจะร้องเสียงเพี้ยนไปเป็น “เหย่ย” ส่วน การเรียก “รำพาดผ้า” อาจเรียกตามวิธีการ เล่นที่ต้องใช้ผ้าพาดหรือคล้องไหล่ผู้ที่จะมา เป็นคู่ร้องของตน หรือเรียกจากคำร้องที่พอ เพลงกล่าวเชิญชวนในตอนแรกไว้ว่า “มาเถิด หนาแม่มา มาเล่นพาดผ้ากันเอ่ย” โดยมี เครื่องดนตรีที่ใช้ในการเล่นเพลงเหย่ย ได้แก่ กลองยาว ฉิ่ง ฉาบ กรับ โหม่ง การแต่งกาย จะใช้ผู้แสดงทั้งชายและหญิงร่วมกันแสดงไม่ จำกัดจำนวน โดยการแต่งกายนั้น หญิงจะนุ่ง ไ้จกระเบนใส่เสื้อคอกลมแขน ๓ ส่วน หรือ แขนยาวก็ได้ เออชายใส่เสื้อไว้ในผ้าจกระเบน มีผ้าสไบคล้องบ่า ส่วนชายจะนุ่งโจ้จกระเบน ใส่เสื้อคอกลมแขนสั้น มีผ้าขาวม้าคาดเอว ใน การแสดงเพลงเหย่ยจะมีผ้าสไบหนึ่งผืน ไว้ สำหรับคล้องกันไปมาระหว่างแสดงด้วย

ข้อมูลจาก คุณพันธ์ ปราชญ์
ชาวบ้านด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

สรภัญญะ

ป่าชุมชนบ้านกุดดุก จังหวัดขอนแก่น

ด้านวัฒนธรรมการแสดง

สรภัญญะ คือ การสวดและร้องเพลงพื้นบ้านประเภทหนึ่ง บทสรภัญญะจะมีลักษณะเป็นฉันทหรือกาพย์ แต่ที่นิยมกันมากคือ กาพย์ยานี เลือกใช้คำให้สัมผัสทั้งในวรรคและระหว่างวรรค ใช้คำภาษาถิ่นมาประยุกต์กับภาษาไทย โดยเนื้อหาจะกล่าววพุทธศาสนา ยกย่องสรรเสริญบุคคล

ให้ความรู้เกี่ยวกับตำนานพื้นบ้าน มุ่งอบรมสั่งสอนให้คนทำความดี ชาวอีสานสืบสานการสวดสรภัญญะด้วยการสวดงานบุญประเพณีต่างๆ ชุมชนบ้านกุดดุกได้ สืบสานการสวดสรภัญญะจากการหวนดูทรัพย์สินเงินทองในชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนได้ตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรที่มีอยู่ ร่วมกัน ปกป้อง รักษา และใช้ประโยชน์ร่วมกันอย่างยั่งยืน

บทสรภัญญะ

“อนุรักษพันธุกรรมพืช”

น้อมถวายความเป็นมา	ล้าเลอค่า ป่าชุมชน
กุศโลบายแสนแยบยล	บรรพชน เรียกดอนปู่ตา
ภูมิปัญญาของโบราณ	อุดมการณ์ ศูนย์รวมใจ
แหล่งอาหาร สมุนไพร	ป้องกันภัย ร้ายนานา
สองเมฆาเวียนบรรจบ	หกลีบพรรษาครบ คุภครี
สยามบรม ราชกุมารี	วงศ์จักรี ทรงพระเจริญ
สายพระเนตรแสนยาวไกล	ทรงห่วงใย พันธุ์พืช ภูมิปัญญา
พระราชดำริ พระบิดา	สยามพารา อพ.สธ.
อุดมมงคลฤกษ์	จักรีวงศ์เกริก เกียรติเกรียงไกร
หกลีบป่าชุมชน กรมป่าไม้	ร้อยดวงใจ สมองงาน
สุขสราญทั่วถิ่นไทย	ยึดเอาไว้ ทรัพย์สินเงินทอง
อุดมการณ์บรรพชน	ค่ามากล้น นิรันดรกาลร

หมอลำกลอนพื้นบ้าน

ป่าชุมชนบ้านหนองบัวน้อย จังหวัดร้อยเอ็ด

ด้านวัฒนธรรมการแสดง

หมอลำกลอนพื้นบ้าน เป็นการร้องเพลงพื้นบ้าน ชนิดหนึ่ง โดยส่วนใหญ่เป็นการบอกเล่าเรื่องราววิถีชีวิตนิทานพื้นบ้าน ธรรมชาติ คติธรรมข้อคิดเตือนใจหรือคำสอนโบราณของชาวอีสาน โดยมี “แคน” เป็นดนตรีประกอบ นางบู้ แสงใส เป็นชาวบ้านหนองบัวน้อยเป็นผู้สืบสานภูมิปัญญาหมอลำกลอนพื้นบ้านเอาไว้ โดยแต่งกลอนลำขึ้นเพื่อปลูกจิตสำนึกให้คนในชุมชนได้ตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากร ป่าไม้และป้องกัน ปกป้องรักษาให้ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืนตลอดไป

หมอลำกลอน “สมุนไพรรักษาป่าชุมชน”

โอ้ยละน้อง...ฝนเอ๋ยฟังเสียงฝนตกจั้นๆ อยู่ในป่าชุมชน มียาดีสิ้นเด้อพ่อแม่ พวกหัวค้อนกะแตฮากชี้ตุ่นหมูนั่น เคลือบหูช้างหมูนี่ เป็นยาเส้นเอ็นท้องหมู่อาย พวกน้องอ้ายเส้นเอ็นท้องมันแข็ง เต็มแฉงๆ ยามมือค้ำอยู่ในกลางท้อง ใฝ่อยากลองซุ่มยาเส้น สาวหมอลำลิจัดแต่งออกฮ้อนในลำคอ แฉงๆ สาวหมอลำลิจัดแต่งให้ไปต้มลีส่วงหาย ยาละลายกะมีพร้อม ยามคุณท้องผูก มีตุกใส ดากวาง ตาไก่ลี้ล้นและจำปา สามสี่มือมาแล้วบ่ถ่ายเท ดันใฝ่สนใจเด้อให้เดินเซมาผ่านหนองบัวน้อย ๓๖ เลขที่บ้านหมู่ ๕ ทางขึ้นแมนสุ่ฟายเด้อนาย...

ลำกลอนพื้นบ้าน “อนุรักษ์ป่า”

โอ้ยละน้อง...จั่งวาฟังเด้ออ้ายมองเพาะพันธุ์กล้าไม้ อยู่ทาง ขึ้นไปฟาย พวกน้องอ้ายเห็นแล้วไป ขอเชิญชวนปลูกต้นไม้ แผ่นดินลี้ได้แมนชุ่มเย็น เด้อนาย...ละนา...ละนา...

มาบัดนี้ กรมป่าไม้ได้บอกกล่าวเตือนมาให้พากันรักษาป่า ดงเอาไว้ ป่าบ่มีต้นไม้อีกต่อไป ดินลี้แห้ง ฝนกะลี้บ่แฉง แผ่นดิน นั้นกะบ่ชุ่ม หนองบัวคำเฮาเอ๋ยให้พากันมาจับกลุ่มรุมกันเป็น ก้อนไว้ เข้าป่าปลูกต้นไม้แผ่นดินลี้ได้ชุ่มเย็น ในเมื่อเป็นจั้งชึ่งน้อง พี่ทั้งหลายเข้าเอ๋ย ชาวประชาหนองบัวให้ ตื่นโตกันบ้าง ทางเจ้านายเพิ่นอนุญาต ให้เนื้อที่กะบ่หลาย ๖๘๑ ไร่ ป่าบ่แมน ของไผ เป็นของหนองบัวน้อย หมู่ ๕ มารักษา ให้ไต่เนื้อเอาไว้ เผื่อลูกหลานเฮาเด้อ...ละเด้อ...ละเด้อ...

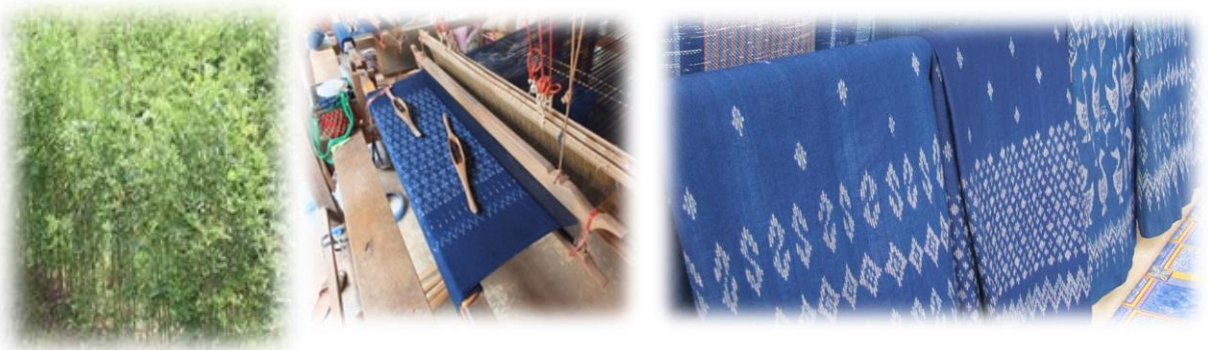
ฐานทรัพยากรท้องถิ่น จาก ๖๐ ป่าชุมชน

ภูมิปัญญาด้านผ้าทอและผ้าย้อมสี

การย้อมสีผ้าจากต้นคราม

ป่าชุมชนบ้านดอนกอย จังหวัดสกลนคร

ภูมิปัญญาด้านผ้าทอ

บ้านดอนกอย มีการทำหัตถกรรมฝีมือในการย้อมผ้าจากวัตถุดิบจากธรรมชาติโดยใช้ต้นครามนำมาย้อมผ้าให้สีสันทและแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ต่างๆ เป็นอาชีพเสริมและเป็นสินค้าส่งออกสร้างรายได้ให้กับครอบครัวอีกทางหนึ่ง ภูมิปัญญาไทยทำสีครามธรรมชาติจากใบครามสด ต้นครามชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Indigofera tinctoria* L. วงศ์ PAPILIONOIDAE ต้นครามเป็นไม้พุ่มตระกูลถั่ว สูงประมาณ ๑-๒ เมตร ชอบน้ำน้อยแดดจัด บริเวณที่เหมาะสมแก่การปลูกจึงมักเป็นที่ดอนโล่ง ให้สีครามมากที่สุด ใบประกอบแบบขนนกเรียงสลับ ปลายใบเดี่ยว ใบย่อยรูปรี ดอกช่อออกตามซอกใบ ดอกย่อยรูปดอกถั่ว กลีบดอกสีชมพู ผลเป็นฝัก มีทั้งฝักตรงและฝักโค้ง ภายในฝักมี ๗-๑๒ เมล็ด ระบบรากเป็นระบบรากแก้ว ลำต้นประกอบด้วยข้อและปล้อง มีตาและตาดอกเกิดขึ้นบริเวณข้อ แล้วเกิดเป็นช่อดอกในภายหลัง ใบครามสดให้สีครามประมาณร้อยละ ๐.๔ ต้นครามอายุ ๓ เดือน ผ้าย้อมคราม มีลักษณะเด่นกลิ่นหอมจากคราม สวมใส่หน้าร้อนเย็นสบาย สวมใส่หน้าหนาวก็อบอุ่น

ชุดแต่งกายชนเผ่ากะเหรี่ยง

ป่าชุมชนบ้านสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

ภูมิปัญญาด้านผ้าทอ

การแต่งกายชุดกะเหรี่ยงเป็นสิ่งสำคัญในการประกอบพิธีตามขนบธรรมเนียมความเชื่อ เช่น งานประเพณีกินข้าวห่องานประจำปีของท้องถิ่น และประเพณีต่างๆ ที่แสดงความ เป็นชาติพันธุ์กะเหรี่ยง เป็นเครื่องนุ่งห่มที่ทำมาจากดอกฝ้าย ปั่นเป็นเส้นและนำมาทอเป็นผืน สีที่ใช้ในการย้อมได้มาจาก ส่วนต่างๆ ของต้นไม้ เช่น เปลือก แก่น ราก และผล สีพื้น ของชุดกะเหรี่ยงได้มาจากผลของลูกมะเกลือซึ่งให้สีกรมท่า หรือดำ ส่วนสีของเส้นด้ายที่ใช้ในการปักลวดลายได้จากการ ย้อมสีเส้นด้ายจากสีต่างๆ ได้แก่ สีแดงได้จากเปลือกต้น สมพง สีเหลืองได้จากแก่นแกลและขมิ้น ชาวกะเหรี่ยงมี ความรู้ความสามารถในการนำวัสดุธรรมชาติมาใช้เป็นส่วน หนึ่งในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี

การแต่งกายที่ถือว่าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของกะเหรี่ยง คือ ผู้หญิงสวมเสื้อสีน้ำเงินหรือสี ครามมีลายสีขาว ชมพู เหลือง ส้มหรือแดง เพื่อความสวยงามมีการปักลายแทรกเป็นแนวตั้ง บริเวณบ่าและต้นแขน หน้าอกปักเป็นลายวงกลมโดยปักเดินเส้นสีต่างๆ คล้ายประกายออกจาก ศูนย์กลางของวงกลม ตัวเสื้อยาวเกือบถึงเข่าและนุ่งซิ่นลายแทรกตามแนวนอน ดินซิ่นสูงเหนือ ตาตุ่มเล็กน้อย การแต่งกายผู้ชายนิยมสวมใส่เสื้อผ้าฝ้ายตัวใหญ่หลวมๆ คอกลมแขนยาวสามส่วน ฝ่าอก มีกระดุมหรือผ้าเนื้อเดียวกับเสื้อทำสายผูกแทนกระดุม โปกหัวด้วยผ้าสี โดยรวบขมวดเป็น ปมเชิดเหมือนนอแรดนุ่งโจงกระเบน ส่วนเด็กหญิงมีเสื้อผ้าบอกลานภาพผู้สวมใส่ที่อายุไม่ถึง ๑๕ ปี คือ นุ่งชุดซึ่งเป็นทั้งเสื้อและซิ่นในตัวเดียวกัน ยาวคลุมเข่า กุ๊นแขนและขอบคอเสื้อสีแดง ชายเสื้อ ปล่อยชายหรือปักเดินเส้นด้วยด้ายสีแดง นำลูกปัดมาร้อยที่อกเสื้อ สำหรับเด็กผู้ชายเป็นเสื้อผ้าฝ้าย พอดีตัว ทอด้วยด้ายสีน้ำเงินหรือสีชาวลับสีเพื่อเพิ่มลวดลายให้สวยงาม

ผ้าทอกะเหรี่ยง

ป่าชุมชนบ้านแม่หาร จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภูมิปัญญาด้านผ้าทอ

ผ้าทอกะเหรี่ยง เป็นผ้าที่ทอโดย ชนเผ่ากะเหรี่ยง ซึ่งทำไว้ใช้เองในครัวเรือน ผ้าทอกะเหรี่ยงจะมีลวดลาย สี สัน ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชาวกะเหรี่ยง จะเย็บด้วยมือ ส่วนใหญ่เป็นผ้าถุง ยามใส่ของ เสื้อ เป็นต้น

ชาวบ้านแม่หารเป็นชนเผ่ากะเหรี่ยง มักจะทอผ้าเพื่อไว้ใช้เอง ย้อมสีผ้าด้วยวัสดุจากธรรมชาติที่เก็บหาได้จากป่าชุมชน และนำมาย้อมสีเส้นด้าย สีจะติดเส้นด้ายทนนานโดยต้มในน้ำเดือดเป็นเวลา ๓๐ นาที แล้วนำไปซักด้วยน้ำเย็นจนผ้าเป็นสีขาว ปัจจุบันชาวบ้านใช้วิธีซักด้วยผงซักฟอกแล้วล้างออก จากนั้นจึงนำไปย้อมสีขณะด้ายกำลังเปียก

ผ้าทอไทครึ่งจากวิถีชีวิตชุมชน

ป่าชุมชนบ้านโป่งกำแพง จังหวัดชัยนาท

ภูมิปัญญาด้านผ้าทอ

เมื่อเกือบ ๒๐๐ ปีที่ชาวไทยเชื้อสายลาวเวียง (เวียงจันทน์) อพยพมาอยู่ที่อำเภอเนินขาม ได้ตั้งกลุ่มอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทอผ้ามาจนถึงปัจจุบัน ผ้าที่ทอเป็นผ้าฝ้ายหมี่โสดและผ้าไหมหมี่โสด (ลายหมี่สำเภา) ซึ่งเป็นฝีมือของชาวไทครึ่ง ลวดลายโบราณ ทอประณีต ย้อมสีธรรมชาติ มีเทคนิคการแต้มสีหลังการย้อมเพิ่มลวดลายให้สวยงามและทอผ้าชิ้นต่าง ๆ

การทอจาก เป็นวิธีทอให้เกิดลวดลายบนผืนผ้า โดยวิธีการเพิ่มเส้นด้ายพุ่ง พิเศษเข้าไป ขณะที่ทอเป็นช่วงๆ ไม่ติดต่อกันตลอดหน้ากว้างของผ้า โดยใช้ไม้ขนาบ หรือนิ้วมือยกจากเส้นด้ายยืนขึ้น แล้วสอดเส้นด้ายเส้นพุ่งพิเศษเข้าไปตามจังหวัดของลวดลายสอดเส้นด้ายพุ่งทับเส้นด้าย พุ่งพิเศษเป็นลักษณะแบบปักผสมทอ จะใช้ฝ้ายหรือไหมเส้นโตทำให้ลายหายาบการขึ้นที่ทอคว่ำเอาหลังลายขึ้นบน

ผ้าพื้นเมือง (ย้อมด้วยสีจากเปลือกไม้)

ป้าชุมชนโคกหินลาด จังหวัดมหาสารคาม

ภูมิปัญญาด้านผ้าย้อมสี

กลุ่มทอผ้าไหม-ผ้าฝ้ายบ้านหนองคู ได้จดทะเบียนเป็นหมู่บ้านวิสาหกิจชุมชนต้นแบบ โดยการสนับสนุนจากหลายๆ หน่วยงานภาครัฐของจังหวัด เข้าส่งเสริมให้ความรู้และสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ด้านการเลี้ยงไหมการย้อมผ้า การมัดหมี่ การทอผ้า ตลอดจนการแปรรูปผลิตภัณฑ์ เดิมกลุ่มจะทอผ้าทั้งผ้าไหมและผ้าฝ้าย โดยใช้สีย้อมจากสีเคมี แต่ปัจจุบันจะหันมาทำสีย้อมจาก

ธรรมชาติมากขึ้น ง่ายกว่า และลดต้นทุนเนื่องจากหาวัสดุธรรมชาติในการย้อมสีได้ในการผลิตประหยัดเวลาในการทำงาน และสามารถนำผลิตภัณฑ์ออกจำหน่ายได้รวดเร็วยิ่งขึ้น

ผ้าพื้นเมือง ที่ได้จากการย้อมด้วยสีธรรมชาติจากเปลือกไม้ที่นำมาต้มย้อม จะได้สีตามเปลือกไม้แต่ละชนิด

ส่วนเปลือก ที่นิยมนำมาใช้ เช่น ประดู่ *Pterocarpus macrocarpus* Kurz วงศ์ PAPILIONOIDEAE ให้สีแดงเข้ม นนทรีป่า *Peltophorum dasyrachis* (Miq.) Kurz วงศ์ CAESALPINOIDEAE ให้สีแดงอ่อน มะม่วงป่า *Mangifera caloneura* Kurz วงศ์ ANACARDIACEAE ให้สีเหลือง เพกา *Oroxylum indicum* (L.) Kurz วงศ์ Bixnoniaceae ให้สีเขียวอ่อน

ส่วนใบ เช่น สบู่แดง (ต้นบักเยาแดง) *Jatropha gossypifolia* L. วงศ์ EUPHORBIACEAE ให้สีเขียวซีมำ หูกวาง *Terminalia catappa* L. วงศ์ COMBRETACEAE ให้สีเขียวสด รวมถึงการย้อมผ้าจากโคลนให้สีเทา เป็นต้น

ผ้าย้อมสีจากเปลือกไม้มะดัน

ป่าชุมชนบ้านโนนใหญ่ จังหวัดศรีสะเกษ

ภูมิปัญญาด้านผ้าย้อมสี

ป่าชุมชนโนนใหญ่เป็นป่าชุมชนผืนใหญ่ มีบางส่วนติดกับลำห้วยทับทัน ซึ่งเป็นลำห้วย ที่มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาพนมดงรัก และไหลลงมาเป็นเส้นแบ่งระหว่างจังหวัดศรีสะเกษ และจังหวัดสุรินทร์ สองข้างลำห้วยทับทันมีสภาพเป็นป่าริมน้ำ หรือป่าบุงป่าทาม มีพันธุ์ไม้ ที่มีเอกลักษณ์ของป่าบุงป่าทามขึ้นเป็นจำนวนมาก หนึ่งในนั้นคือต้นมะดัน *Garcinia schomburgkiana* Pierre. วงศ์ GUTTIFERAE ซึ่งมีจำนวนมาก ชาวชุมชนริมห้วยทับทันได้นำ ไม้มะดันมาทำเป็นไม้ปิ้งไก่ มีชื่อว่าไก่อ่างไม้มะดันจนเป็นสินค้า OTOP ของคนในชุมชน การทำไม้ปิ้งไก่อ๊ก็คือการนำไม้มะดันมาตัดให้ได้ขนาด ๑ ฟุต นำมาขูดเอาเปลือกออกแล้วจึงเอาไปทำ ปิ้งไก่ เปลือกที่ได้จากการขูดซึ่งมีจำนวนมากมาย ก็นำไปทิ้ง คนในชุมชนจึงเกิดความคิดว่า เปลือกมะดันที่เหลือน่าจะนำไปทำอย่างอื่นได้ จึงได้ทดลองนำมาย้อมผ้า ซึ่งก็ได้ผลดี ให้สีสันทที่สวยงาม จนสามารถสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน เป็นการนำเอาวัสดุเหลือใช้มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ปัจจุบันผ้าย้อมสีจากเปลือกไม้มะดันกำลังเป็นสินค้าที่เป็นเอกลักษณ์ ของคนในชุมชนป่าโนนใหญ่

ผ้าหม้อห้อมย้อมสีธรรมชาติ

ป่าชุมชนบ้านวังหงส์ จังหวัดแพร่

ภูมิปัญญาด้านผ้าย้อมสี

ผ้าหม้อห้อม เป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดแพร่ ผ้าหม้อห้อมเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นการย้อมสีธรรมชาติจากต้นห้อมให้มีสีน้ำเงินเข้ม โดยนำกิ่ง ก้านและใบของห้อมมาหมักในหม้อด้วยน้ำตามกรรมวิธีที่สืบทอดกันมาแต่โบราณจนได้เนื้อห้อมสีกรมท่า เรียกว่า “ผ้าหม้อห้อม” เดิมชาวบ้านเก็บ ลำต้นและใบห้อมจากป่าธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ แต่ในปัจจุบันต้นห้อมที่ขึ้นในธรรมชาติเหลือน้อยลง ไม่เพียงพอกับความต้องการผ้าหม้อห้อมที่เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ เพื่อให้การรักษาวัฒนธรรมภูมิปัญญาการย้อมผ้าหม้อห้อมให้คงอยู่สืบไป จึงมีการนำต้นห้อมมาเพาะขยายพันธุ์และปลูกสำหรับการใช้ประโยชน์ให้มากขึ้น

ชุมชนบ้านวังหงส์ จึงได้เล็งเห็นความสำคัญในการส่งเสริมให้ชุมชนปลูกต้นห้อมในป่าชุมชนบ้านวังหงส์และในบริเวณหมู่บ้าน เพื่อตัดขายให้กับผู้ผลิตผ้าหม้อห้อมซึ่งขาดแคลนต้นห้อมจากธรรมชาติอยู่ในขณะนี้ และเป็นการสร้างรายได้ให้กับชุมชนได้อีกทางหนึ่ง

ฐานทรัพยากรท้องถิ่น จาก ๖๐ ป่าชุมชน

ภูมิปัญญาด้านสมุนไพร

ชุดยาสมุนไพร

ป่าชุมชนบ้านโนนหินผิง จังหวัดปราจีนบุรี

ภูมิปัญญาด้านสมุนไพร

ในป่าชุมชนโนนหินผิงนอกจากจะมีพันธุ์ไม้กินได้ พันธุ์ไม้เศรษฐกิจชนิดต่างๆ แล้วยังมีพันธุ์ไม้ที่มีสรรพคุณด้านสมุนไพร ซึ่งชุมชนที่อยู่รอบป่าสามารถนำมาใช้ประโยชน์เพื่อการรักษาโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ และเป็นยาบำรุงร่างกาย

ชุดอบสมุนไพร ประกอบด้วยพันธุ์ไม้ ๗ ชนิด ได้แก่

๑. ใบเป้งใหญ่ *Croton persimilis* Müll. Arg. วงศ์ EUPHORBIACEAE
๒. ใบหนาด *Blumea balsamifera* (L.) DC. วงศ์ ASTERACEAE
๓. ใบส้มป่อย *Acacia concinna* (Willd.) DC. วงศ์ MIMOSOIDEA
๔. ไพลสด *Zingiber cassumunar* Roxb. วงศ์ ZINGIBERACEAE
๕. ขมิ้นชันสด *Curcuma longa* L. วงศ์ ZINGIBERACEAE
๖. ลูกมะกรูด *Citrus hystrix* DC. วงศ์ RUTACEAE
๗. ต้นตะไคร้หอม *Cymbopogon flexuosus* (Nees ex Steud.) Will. วงศ์ POACEAE

นำทั้งหมดมาต้ม แล้วนำหม้อต้มมาวางในกระโจมที่ใช้สำหรับอบ ช่วยแก้อาการปวดเมื่อยข้อเข่าและของเสี้ยว ทำให้การไหลเวียนของโลหิตดีขึ้น แก้ภูมิแพ้ หอบหืดที่ไม้รุนแรง สำหรับสตรีหลังคลอดบุตร

ยาสมุนไพรสำหรับสตรี
หลังคลอดบุตร

วิธีการทำ ให้นำเนื้อไม้ของต้นมะไฟเรด *Scleropyrum wallichianum* Arn. วงศ์ SANTALACEAE มาต้มกับน้ำสะอาด และดื่มก่อนอาหาร ๓ เวลา ช่วยขับน้ำคาวปลาและบำรุงน้ำนม

น้ำผึ้ง

ป่าชุมชนบ้านวังศิลาติเรกสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ภูมิปัญญาด้านสมุนไพร

“ ภูสูงเสียดเมฆ เป็นเอคน้ำผึ้ง
ที่หนึ่งเงาะดั่ง มังคังเกษตร
ถิ่นเขตวังไซ อ่าโฮถ้ำผา
งามป่าชุมชน ผู้คนสามัคคี”

ผึ้งหลวง *Apis dorsata* Fabricius วงศ์ APIDAE มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของราษฎรบ้านวังศิลาติเรกสารมาตั้งแต่อดีต แต่เดิมจะมุงเก็บรังผึ้งร้างเพื่อหลอมเป็นเทียนไขไว้จุดให้สว่างยามค่ำคืน ปัจจุบันผึ้งป่ายังมีความสำคัญของราษฎรที่เป็นเกษตรกรสวนผลไม้ จะเอื้อประโยชน์ในการผสมเกสรไม้ผลให้ติดผลดกเพื่อเพิ่มปริมาณผลผลิต โดยเฉพาะเงาะโรงเรียน ซึ่งอำเภอบ้านนาสารถือเป็นแหล่งกำเนิดและผลิตเงาะโรงเรียนที่ดีที่สุดของประเทศ

การเก็บเกี่ยวรังผึ้งป่า โดยไม่ทำลายรังตัวอ่อน ควบคู่กับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยการดูแลรักษาป่าชุมชน ซึ่งเป็นถิ่นอาศัยของผึ้งหลวง ทำให้ราษฎรเก็บหาน้ำผึ้งป่าคุณภาพดีได้ปริมาณที่มาก สามารถสร้างรายได้จากการจำหน่ายน้ำผึ้งป่า มูลค่านับล้านบาทต่อฤดูกาล

ผลิตภัณฑ์จากผึ้ง

ป่าชุมชนบ้านซบขาม จังหวัดสระบุรี

ภูมิปัญญาด้านสมุนไพร

ผึ้งโพรง

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Apis cerana* Fabricius

วงศ์ Apidae

ชื่อสามัญ Hive Bee, Eastern Honey Bee

ชื่อท้องถิ่น ผึ้งรวง พรวน

เป็นผึ้งที่ชอบอาศัยในที่มืด ซอกหิน โพรงต้นไม้ มีลำตัวโตกว่าผึ้งมิมแต่เล็กกว่าผึ้งหลวง น้ำผึ้งเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์มาก นำมาบริโภคหรือผสมกับสมุนไพรเป็นกระสายยา ส่วนไขผึ้งเป็นผลพลอยได้นำมาทำลิปส์ติกทาปาก และยาหม่องที่มีคุณภาพดี

การเลี้ยงผึ้ง อาจเป็นการสร้างรายได้ที่ดูเหมือนจะยุ่งยาก แต่หากเข้าใจความเป็นธรรมชาติของผึ้งแล้ว การเลี้ยงผึ้งในป่าชุมชน ทำให้ได้น้ำผึ้งที่บริสุทธิ์ ปลอดภัยจากสารเคมี ป่าชุมชนบ้านซบขาม นำน้ำผึ้งและไขผึ้งมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ออกวางจำหน่ายเป็นสินค้า OTOP ของจังหวัดสระบุรี เช่น แชมพู สบู่ก้อน สบู่เหลว ลิปส์บาล์ม ยาหม่อง และผลิตภัณฑ์อื่น ๆ การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากผึ้งที่มีการเลี้ยงกันเองของคนในชุมชน เป็นการเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกรและกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์จากผึ้งได้เป็นอย่างดี

ยาหม่องเถาเอ็นอ่อน

ป่าชุมชนบ้านท่าชมภู จังหวัดลำพูน

ภูมิปัญญาด้านสมุนไพร

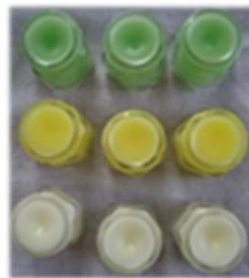
เอ็นอ่อน *Cryptolepis buchananii* Roem. & Schult.
วงศ์ ASCLEPIADACEAE

สรรพคุณ : บรรเทาอาการปวดเมื่อยกล้ามเนื้อและเส้นเอ็นแก้ช้ำตยอก ปวดตามข้อ ลดอาการปวดบวม ถอนพิษแมลงสัตว์กัดต่อย แก้หวัดคัดจมูก

วิธีใช้ : ใช้ทาถูวนวดกล้ามเนื้อหรือบริเวณที่มีอาการใช้ป้ายหรือสูดดมแก้หวัดคัดจมูก

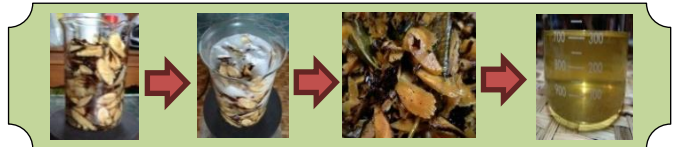
ส่วนประกอบ

- น้ำมันเถาเอ็นอ่อน	๗๕	ซีซี
- ใบและเถาเอ็นอ่อน	๑๐๐	กรัม
- น้ำมันพืช(ใสและไม่มีกลิ่น)	๒๐	ซีซี
- วาสลีน	๔๕	กรัม
- พาราฟินแข็ง	๑๑๔	กรัม
- น้ำมันระกำ	๒๑	ซีซี
- น้ำมันยูคาลิปตัส	๒๑	ซีซี
- พิมเสนน้ำ	๒๑	ซีซี

วิธีทำ

๑. เตรียมน้ำมันเถาเอ็นอ่อน โดยนำใบและเถาเอ็นอ่อนล้างให้สะอาด หั่นเป็นชิ้นๆ นำไปผึ่งให้แห้งแล้วนำมา

เคี่ยวด้วยไฟอ่อน ๆ จนสมุนไพรมีลักษณะกรอบสีเหลือง แล้วกรองเอาเฉพาะน้ำมัน

๒. เตรียมทำความสะอาดภาชนะที่ใช้บรรจุยาหม่อง และถ้วยตวงตามปริมาณที่กำหนด

๓. หั่นพาราฟินแข็งให้เป็นชิ้นบาง ๆ ใส่ในภาชนะ ตั้งบนเตาไฟให้พาราฟินหลอมละลายแล้วเติมวาสลีนลงไป คนในทางเดียวกันจนละลายเข้าเป็นเนื้อเดียวกันแล้วยกลงจากเตา

๔. เติมน้ำมันเถาเอ็นอ่อนน้ำมันระกำน้ำมันยูคาลิปตัสพิมเสนน้ำแต่งสีและคนให้เข้ากัน

๕. บรรจุขวดขณะที่ยาหม่องยังไม่แข็งตัว ทิ้งไว้ให้เย็น ปิดฝาขวดและติดฉลาก

ลูกประคบสมุนไพรจากป่าชุมชน

ป่าชุมชนบ้านพรเจริญ จังหวัดนครพนม

ภูมิปัญญาด้านสมุนไพร

ลูกประคบ คือภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ที่นำสมุนไพรมาใช้ในการรักษาการปวดเมื่อยหรือเพื่อช่วยในการไหลเวียนของโลหิต ต่อมาก็ได้มีการปรับปรุงและพัฒนา มาเพื่อประโยชน์ในการรักษาที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นการนำสมุนไพรจากป่าชุมชนมาใช้โดยตรง อีกทั้งยังเป็นการช่วยเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์ของสมุนไพรและเป็นสร้างรายได้ให้กับชุมชนอีกทางหนึ่ง

วัตถุดิบที่ใช้ทำลูกประคบสมุนไพร
ทุกอย่างต้องทำให้แห้ง **ลูกประคบ**
ประกอบด้วย

๑. แกะเอ็นอ่อน *Cryptolepis buchananii* Roem.
๒. ขมิ้นชัน *Curcuma longa* Linn. & schult.
๓. ใบมะขาม *Tamarindus indica* Linn.
๔. ใบส้มป่อย *Acacia concinna* (Willd.) DC.
๕. โพล *Zingiber cassumunar* Roxb.
๖. ผิวมะกรูด *Citrus hystrix* DC.
๗. ตะไคร้หอม *Cymbopogon citratus*
๘. หนาด *Lumina balsamifera* (L.) DC.

๙. พลับพลึง *Crinum asiaticum* L.
- เกลือ และการบูร นำสมุนไพรทั้งหมดมาใส่ผ้าขาวบางแล้วมัดรวมกันด้วยเชือกวิธีใช้ นำลูกประคบชุบน้ำพอหมาดแล้วเอาไปนึ่งพออุ่นๆนำมาประคบบริเวณตามร่างกายหรือที่ปวดเมื่อย

สมุนไพร กรวยป่า (ค้อแลน)

ป่าชุมชนบ้านหินลาด จังหวัดชัยภูมิ

ภูมิปัญญาด้านสมุนไพร

หมอสमान แก้วอุบล ปราชญ์ชาวบ้านบ้านบ้านหินลาด หมู่ที่ 4 ตำบลชีบนอำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ เล่าว่า เดิมก่อนที่จะนำต้นกรวยป่า หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า ค้อแลน มาใช้เป็นการรักษาผู้ป่วยโรคภูมิคุ้มกันบกพร่อง มีการใช้ประโยชน์ทางสมุนไพรโดยนำไปมาหั่นฝอยตากแดด สูดแทนยารักษาโรคเรื้อรังผิวหนัง เมื่อ 10 กว่าปีที่ผ่านมา แต่ในปัจจุบันมีการนำแก่นกรวยป่า (ค้อแลน) มาใช้เป็นการรักษาผู้ป่วยโรคภูมิคุ้มกันบกพร่องโดยก่อนหน้านี้มีสมาชิกในหมู่บ้านเป็นโรคภูมิคุ้มกันบกพร่อง ร่างกายผอมแห้ง ญาติพี่น้องที่รู้จักจึงได้นำยาฝึบออกมาจากจังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งมีคนกินแล้วหาย จึงได้ต้มยาให้กับผู้ป่วยกินเป็นเวลา ๑ เดือน

อาการดีขึ้น จึงได้นำตัวอย่างยามาจากกำแพงเพชรให้หมอสमानดูจึงรู้ว่าเป็นต้นกรวยป่า (ค้อแลน) หมอสमानรักษาโดยต้มแก่นค้อแลนให้ดื่ม เป็นเวลา ๕-๖ เดือน ร่างกายเริ่มแข็งแรงกลับคืนสภาพเดิม ปัจจุบันทำงานได้เหมือนคนปกติทั่วไป แต่มีข้อแม้เรื่องอาหารคือห้ามรับประทานอาหารดิบ และอาหารทะเล รวมทั้งเห็ดและบุหรี

กรวยป่า *Casearia grewiifoliaefolia* Vent.

ชื่อวงศ์ : SALICACEAE

ชื่ออื่น : สีเลื่อหลวง ก้วย (เหนือ) ขุนเหยิง(สกลนคร)

ค้อแลน (อีสาน) ค้อแลน (บ้านเขว้า ชัยภูมิ) ตวย (เพชรบุรี)

หมากผ่าสาม (นครพนม อุตรดิตถ์)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มหรือไม้ต้น สูง ๒-๒๐ เมตร ใบเดี่ยวเรียงสลับ รูปขอบขนานหรือรูปไข่แกมขอบขนาน ดอกช่อ ออกเป็นกระจุกที่ซอกใบ กลีบดอกสีขาวหรือเหลืองแกมเขียว ผลค่อนข้างฉ่ำน้ำแตกได้ มี ๓ พู รูปกระสวยสีเหลืองเมื่อสุกเมล็ดมีเยื่อหุ้มสีส้มแดง

สมุนไพร เจ็ดข้างสาร

ป่าชุมชนบ้านใหม่ป่าคา จังหวัดตาก

ภูมิปัญญาด้านสมุนไพร

ป่าชุมชนบ้านใหม่ป่าคา มีพันธุ์ไม้และ สมุนไพรหลากหลายชนิดด้วยกัน ซึ่งในหมู่บ้านใหม่ป่าคา นางลำไย ภิววงศ์ มีภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรอยู่หลายชนิด เช่น สมุนไพรกระชับมดลูก รวงจืดใบเตย และ **สมุนไพรเจ็ดข้างสาร** *Acacia craibii* I.C. Nielsen โดยใช้ต้นกำลังข้างสาร ซึ่งเป็นไม้พุ่มรอเลื้อย ชอบขึ้นเกาะต้นไม้ ที่มีขึ้นอยู่ทั่วไปในป่าชุมชน นำมาใช้เป็นยาบำรุงกำลังและแก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย นอกจากใช้ประโยชน์เองในครัวเรือนแล้ว ยังได้จัดทำจำหน่ายสำเร็จรูป ง่ายแก่การนำไปรับประทาน ในราคาเยอเหมาะ เริ่มต้น ห่อละ ๕๐ บาท

สรรพคุณ เป็นยาบำรุงกำลัง แก้ปวดเมื่อยร่างกาย

วิธีใช้ประโยชน์

๑. **ต้ม** นำต้นเจ็ดข้างสารตากแห้ง จากนั้นนำมาอบเพื่อฆ่าเชื้อรา นำไปต้มดื่มแทนน้ำ เป็นยาบำรุงกำลัง แก้ปวดเมื่อย
๒. **ดองเหล้า** นำต้นเจ็ดข้างสารตากแห้ง จากนั้นนำมาอบฆ่าเชื้อรา นำมาเป็นส่วนผสมดองกับเหล้าขาว ดื่มก่อนทานข้าวเป็นยาบำรุงกำลัง แก้ปวดเมื่อย
๓. **ชงดื่ม** นำต้นเจ็ดข้างสารมาตากแห้ง ใช้น้ำอ้อยสดจากอ้อยแดงผสม แล้วคั่วให้แห้ง ใช้ชงเป็นน้ำชาดื่ม

สมุนไพร พญามือเหล็ก

ป่าชุมชนเขาอ้ายไต้ด จังหวัดลพบุรี

ภูมิปัญญาด้านสมุนไพร

การนำสมุนไพรมาใช้ประโยชน์เพื่อรักษาสุขภาพจะแตกต่างกันออกไปในแต่ละท้องถิ่น ขึ้นอยู่กับภูมิปัญญาของคนในถิ่นนั้น ๆ การแปรรูปให้เป็นผลิตภัณฑ์สมุนไพรที่สะดวกและง่ายต่อการใช้งาน ทั้งทางด้านรักษาสุขภาพ การบำรุงผิวพรรณ ช่วยเพิ่มมูลค่าทางด้านเศรษฐกิจและประชาชนมีสุขภาพดี ป่าชุมชนเขาอ้ายไต้ดได้นำสมุนไพร พญามือเหล็ก มาผลิตเป็นแชมพู สบู่ก้อน ดินสอพอง ถนอมผิวหน้า และลูกประคบสมุนไพร โดยผสมผสานกับสมุนไพรหลากหลายชนิดที่มีมากในป่าชุมชน แปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ ไว้ใช้ในครัวเรือนตลอดจนส่งไปขายเป็นสินค้า OTOP ก่อให้เกิดรายได้แก่ชุมชน ซึ่งเป็นผลจากการใช้ประโยชน์ป่าชุมชนอย่างแท้จริง

พญามือเหล็ก *Strychnos lucida* R. Br. วงศ์ LOGANIACEAE ชื่อสามัญ-ทางการค้า พญามือเหล็ก ชื่อพื้นเมือง กะพังอาด ยามือเหล็ก (กระปี่) เลี้ยวตุก (เหนื่อ) พญามูลเหล็ก (ภาคกลาง) เป็นสมุนไพรหลักของการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์สมุนไพรจากป่าชุมชนเขาอ้ายไต้ด

สมุนไพรลูกประคบ

ป่าชุมชนบ้านดงห้วยเย็น จังหวัดลำพูน

ภูมิปัญญาด้านสมุนไพร

ป่าชุมชนบ้านดงห้วยเย็น เป็นป่าที่มีระบบนิเวศอันอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำลำธารหลายสายที่หล่อเลี้ยงชุมชน แหล่งอาศัยของสัตว์ป่า แหล่งหาอาหารป่าของชาวบ้าน และเป็นแหล่งสมุนไพรรักษาโรค ซึ่งภายในป่า มีพืชสมุนไพรหลากหลายชนิด

สมุนไพรลูกประคบ

ทำมาจากสมุนไพรที่หาได้ ภายในครัวเรือน และในเขตป่า ชุมชน ในลูกประคบ ๑ ลูก ประกอบไปด้วยสมุนไพร ดังนี้

ไพล ตะไคร้ ผักเสี้ยนผี ผิวมะกรูด ส้มป่อย ใบมะขาม เปลือกเพกา การบูร พิมเสน และ เกลือแกง นำสมุนไพรทั้งหมดมาหั่นเป็นชิ้นเล็ก ๆ แล้วนำไปคลุกเคล้าให้เข้ากัน ใช้ผ้าดิบ ห่อเป็นลูกประคบ รัดด้วยเชือกให้แน่น นำลูกประคบที่ได้ไปนึ่งในหม้อน้ำ แล้วนำไป ประคบบริเวณที่ต้องการ

สรรพคุณ ของสมุนไพรลูกประคบ

บรรเทาอาการปวดเมื่อย ลดอาการ บวม การอักเสบของกล้ามเนื้อ เอ็นข้อต่อ ช่วยให้เนื้อเยื่อพังผืดยืด ตัวออก ช่วยเพิ่ม การไหลเวียนของ โลหิต

สมุนไพร โลดทะนงแดง

ป่าชุมชนบ้านคลองห้วยหวาย จังหวัดนครสวรรค์

ภูมิปัญญาด้านสมุนไพร

สมุนไพรจากปราชญ์ชาวบ้าน นายนัสนพพงษ์ อัสกสิกรรม ปราชญ์ชาวบ้านจากป่าชุมชนบ้านคลองห้วยหวาย เป็นผู้ใช้ประโยชน์ จากรากของโลดทะนงแดง โดยนำรากโลดทะนงแดงมาล้างให้สะอาด เตรียมน้ำซาวข้าวไว้ จากนั้นนำรากโลดทะนงแดงจุ่มน้ำซาวข้าว แล้วฝนกับหินทรายจะได้น้ำสีขาวขุ่นๆ คล้ายกับน้ำซาวข้าว ฝนจนได้ที่ต้องการนำไปรับประทานได้ตามอาการของไข้ (ควรใช้ผ้ากรองก่อนรับประทาน) สามารถใช้ถอนพิษงู แก้มดผีเสื้อ แก้มัน แก้มัวยาต่างๆ แก้มืดสำแดง แก้มอนเมาเหล้า ถอนพิษ ไข้มาลาเรีย

ต้นโลดทะนงแดง *Trigonostemon reidioides* (Kurz) Craib วงศ์ EUPHORBIACEAE และมีชื่ออื่นที่เรียก ได้แก่ ข้าวเย็นเนิน (ราชบุรี ประจวบคีรีขันธ์) คู่เบี้ย คู่เตี้ย (เพชรบุรี) ทะนง รักทะนง (นครราชสีมา) นางแซง (อุบลราชธานี) หนาดคำ (เหนือ)

สมุนไพรบำรุงกำลัง

ป่าชุมชนบ้านร่องปอ จังหวัดพะเยา

ภูมิปัญญาด้านสมุนไพร

ป่าชุมชนบ้านร่องปอ มีพืชสมุนไพรหลากหลายชนิด ทางชุมชนได้นำมารวบรวมเพาะขยายพันธุ์สร้างเป็น “สวนสมุนไพรกองทุนแม่” เพื่อเป็นการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชด้านสมุนไพร และยังสามารถนำมาแปรรูปสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน โดยมีหมอยาสมุนไพร คือ ลุงคำปัน วงศ์ไชย เป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้

ชุดยาต้มสมุนไพรบำรุงกำลัง ประกอบด้วยตัวยา ดังนี้

๑. **กำลังข้างสาร** *Thaigentadopsis tenuis* (Craib) Kosterm. ชื่อพื้นเมือง ฮ้อสะพายควาย
สรรพคุณ บำรุงกำลัง บำรุงเลือด บำรุงธาตุ
๒. **รางแดง** *Ventilago denticulata* Willd
ชื่อพื้นเมือง ต้นเครือก่องแกบ
สรรพคุณ แก้ไข้ แก้เบาหวาน ความดัน
๓. **ผักขี้มด** *Glochidion zeylanicum* var. *talbotii* (Hook. F.) haines สรรพคุณ แก้มะเร็ง และเป็นยาระบาย
๔. **เปล้าน้อย** *Croton stellatopilosus* H. ohba
สรรพคุณแก้ไข้ แก้ริดสีดวงและเป็นยาระบาย
๕. **ฝาง** *Caesalpinia sappan* L.
สรรพคุณ บำรุงเลือด บำรุงธาตุ
๖. **เปล้าใหญ่** *Croton oblongifolius* Roxb.
สรรพคุณ แก้ริดสีดวงและเป็นยาระบาย

วิธีการต้มยาสมุนไพร

นำสมุนไพรแต่ละชนิดมาล้างเป็นชิ้นเล็กๆและนำมาตากจนแห้งสนิท นำมามัดรวมกันห่อด้วยผ้าขาวบางนำไปใส่หม้อดิน ใส่ น้ำ ๑ ลิตร ตั้งไฟอ่อน เคี่ยวประมาณ ๑-๒ ชั่วโมง ควรดื่มขณะอุ่นๆ โดยขนาดที่กินขึ้นอยู่กับตำรับยานั้นๆ

ฐานทรัพยากรท้องถิ่น จาก ๖๐ ป่าชุมชน

ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรม

กระจาดลายดอกพิกุลและกระจุง

ป่าชุมชนบ้านเขาน้อย จังหวัดพิษณุโลก

ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรม

กระจาดทำมาจาก

ไม้ไผ่สีสุก *Bambusa blumeana* Schult. f.

วงศ์ POACEAE

ในป่าชุมชนมีพรรณไม้หลากหลายชนิดและหนึ่งในนั้นก็คือ ไม้ไผ่ ซึ่งถือว่าเป็นไม้สารพัดประโยชน์ สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ทุกส่วนและด้วยพื้นฐานความสามารถและภูมิปัญญา จักสานไม้ไผ่เป็นผลิตภัณฑ์หัตถกรรมที่

พืชมักพบได้ในแหล่งชนบทของประเทศไทยทั่วทุกภาคซึ่งเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ของคนในชนบทแบ่งได้เป็นเครื่องใช้ใน ครั้วเรือน กระจาด กระจุง กระจด คานหาบ เครื่องใช้รองรับผลทางการเกษตร ตะกล้า เข่ง เครื่องมือจับสัตว์น้ำ ลอบ ไช เป็นสิ่งที่ใช้ในชีวิตประจำวัน สามารถทำเองได้หรือหาซื้อได้ในแต่ละท้องถิ่น

งานจักสานไม้ไผ่คืองานศิลปะอย่างหนึ่งเพราะจะต้องสร้างงานที่ออกมาจากจิตใจที่รักในงานสร้างสรรค์จรรโลงเอกลักษณ์และวัฒนธรรมในท้องถิ่น ความพยายาม ความฉลาดหลักแหลม ประยุกต์พัฒนารูปแบบให้ดีขึ้น โดยไม่ทิ้งความรู้ และภูมิปัญญาเดิมของท้องถิ่นแสดงถึงวิถีชีวิตของคนแต่ละท้องถิ่นไว้

นำไม้ไผ่มาจักเป็นตอก แล้วจึงนำมาสานเป็นกระจาด กระจด ส่วนไม้คาน ทำมาจากไม้ไผ่ขางสาแหลกทำมาจาก หวายป่า

โคมไฟที่ผลิตจากวัสดุธรรมชาติ

ป่าชุมชนบ้านเขาใหญ่ จังหวัดนครสวรรค์

ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรม

โคมไฟที่ผลิตจากวัสดุธรรมชาตินี้เกิดจากคนในชุมชนมีความคิดสร้างสรรค์ในการประดิษฐ์สิ่งของที่นำมาจากวัสดุธรรมชาติโดยการนำวัสดุที่หาง่ายที่เหลือใช้ในชุมชนมาผสมผสานกับวัสดุที่มีอยู่ในป่าชุมชนมาประดิษฐ์เป็นโคมไฟ โดยวัสดุในการทำประกอบไปด้วยกะลามะพร้าวและเมล็ดไม้ที่อยู่ในป่าชุมชน เช่น มะค่าโมง *Azelia xylocarpa* (Kurz) craib มะค่าแต้ *Sindora siamensis* Teijsm. ex Mig. สำโรง *Sterculia foetida* L. มะกล่ำตาหนู *Abrus percoloratus* L. ต่อมาชุมชนได้มีการรวมกลุ่มเพื่อผลิตโคมไฟ จากวัสดุธรรมชาติ และได้พัฒนาเป็นอาชีพเสริมของคนในชุมชนทำให้เกิดงานของคนในชุมชนและสร้างรายได้ในครัวเรือนซึ่ง

การประดิษฐ์โคมไฟมีวิธีการทำ โดยการนำกะลามะพร้าวมาขัดและฉลุตามแบบที่กำหนดแล้วนำเมล็ดไม้ต่างๆ ที่มีสี สันสวยงาม มาประกอบเป็นรูปโคมไฟที่มีความสวยงามและเป็นผลิตภัณฑ์ที่ได้จากวัสดุธรรมชาติ

ช่อดอกไม้ที่ผลิตจากต้นกระถิน

ป่าชุมชนบ้านเขาไถ่น จังหวัดพิจิตร

ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรม

ราษฎรบ้านเขาไถ่นเป็นราษฎรที่อพยพมาจากจังหวัดสระบุรีประกอบอาชีพเผาถ่านในการเลี้ยงชีพ โดยการนำไม้บนภูเขามาเป็นวัตถุดิบในการเผาถ่านทำให้บนภูเขากลายเป็นภูเขาหัวโล้นจึงตั้งชื่อว่า บ้านเขาโล้น ซึ่งต่อมาชุมชนได้มีความคิดนำเมล็ดกระถินยักษ์ *Leucaena leucocephala* (Lam.) de Wit มาหว่านบนภูเขาเพื่อให้ต้นกระถินยักษ์ขึ้นปกคลุมทั่วภูเขาโดยเร็ว ต่อมาต้นกระถินยักษ์ได้ขึ้นบนภูเขาโดยมีต้นไม้ชนิดต่าง ๆ สลับขึ้นรวมอยู่ด้วยชุมชนเห็นว่าน่าจะนำต้นกระถินยักษ์มาทำประโยชน์นอกจากนำมาเผาถ่านจึงได้รวมกลุ่มคิดที่จะใช้ประโยชน์จากต้นกระถินยักษ์จึงได้คิดประดิษฐ์ดอกไม้ที่ทำมาจากต้นกระถินยักษ์ โดยการนำต้นกระถินยักษ์มาข้อมสีส้นให้มีความสวยงามแล้วนำกบเหลาดินสอมาหมุนสำหรับทำเป็นกลีบดอกไม้นำมาประกอบเป็นช่อดอกไม้หลายๆ แบบ นำมาจัดใส่แจกันที่ทำมาจากไม้ไผ่ให้ดูสวยงามกลายเป็นรายได้เสริมแก่แม่บ้าน เป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับเด็กๆ เยาวชน และเป็นผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติสามารถลดภาวะโลกร้อนอีกทางหนึ่งด้วย

ตะกร้าสานจากไม้ไผ่

ป่าชุมชนบ้านพร้าว จังหวัดสระแก้ว

ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรม

ในป่าชุมชนบ้านพร้าวมีพรรณไม้หลากหลายชนิด และมีพันธุ์ไม้สมุนไพรขึ้นอยู่มาก ลุงบุตรดี อรัญญาจ ท่านเป็นปราชญ์ด้านการใช้สมุนไพร รักษาโรค และมีภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสานตะกร้าไม้ไผ่ ซึ่งเป็นงานที่สร้างรายได้เป็นอย่างดี และยังไม่ีผลกระทบต่อในการทำลายต้นไม้ในป่าชุมชน เพราะเป็นการนำวัสดุจากธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ตะกร้าไม้ไผ่ นอกจากมีประโยชน์ในการใส่ของได้สารพัดแล้ว ยังเป็นการช่วยลดการใช้ถุงพลาสติกอีกทางหนึ่ง ซึ่งตะกร้าไม้ไผ่มีความสวยงามด้วยฝีมือการจักสานที่ละเอียดประณีต ลักษณะเหล่านี้สะท้อนถึงภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

ตะกร้าไม้ไผ่ ทำมาจาก ไม้ไผ่สกุล *Bambusa blumeana* Schuit. f. วงศ์ POACEAE นำไม้ไผ่มาผ่าเป็นซีกแบ่งเป็นเสี้ยวเล็กๆ ซึ่งเรียกว่าดอก โดยการผ่าดอกให้มีความยาว ๓/๕ เซนติเมตร ใช้ทั้งหมด ๔๔ เส้น นำมาสานขึ้นรูปตะกร้า ส่วนหูตะกร้าจะใช้หวายมาพันกับไม้ไผ่ที่ขึ้นรูปเป็นหูตะกร้าอยู่ก่อนแล้ว เมื่อทำเสร็จแล้วจะทำเล็ทเกอร์เคลือบทั้งด้านในและด้านนอกตะกร้าเพื่อความทนทานในการใช้งานได้ยาวนาน

ตะกร้าจากเถาวัลย์แดง

ป่าชุมชนบ้านลานคา จังหวัดราชบุรี

ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรม

เถาวัลย์แดงจัดเป็นไม้เลื้อย จะมีคุณสมบัติพิเศษมีความเหนียว และความคงทน คนในสมัยโบราณ มักจะใช้เถาวัลย์แทนเชือก ต่อมา เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางด้าน อุตสาหกรรมมีการผลิตเชือกขึ้นมา แทนการใช้เถาวัลย์ กลุ่มจักสาน เถาวัลย์แดง เห็นว่าในพื้นที่มี เถาวัลย์แดงเป็นจำนวนมาก จึงเอามาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์เครื่องใช้

ภายในบ้านทั้งภาคชนต่าง ๆ สิ่งของ เครื่องใช้และของประดับตกแต่งบ้าน ปัจจุบันเป็น ผลิตภัณฑ์ที่ได้รับความนิยมมากในท้องตลาด

เถาวัลย์แดง

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Ichnocarpus frutescens* (L.) W. T. Aiton

ชื่อวงศ์ : APOCYNACEAE

ชื่อสมุนไพร : เครือปลาสงแดง

ชื่ออื่น : เครือเงิน (เชียงใหม่), เครือชูด, เครือชูดแดง, ชัยสง (เลย), เครืออีไม้, เต่าให้ (ตราด)

เถาโก (ประจวบคีรีขันธ์), เถายอดแดง (อ่างทอง), เถาวัลย์แดง, หัวขวาน (ชลบุรี), ปอเต่าให้ (จันทบุรี)

ปลอกมิด (ฝักมิดหวาย)

ป่าชุมชนบ้านอู่ จังหวัดสุโขทัย

ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรม

ป่าชุมชนบ้านแม่อู่ ตำบลแม่สิน อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย มีสภาพป่าเป็นป่าเบญจพรรณ มีต้นไม้หลากหลายชนิด โดยเฉพาะหวาย ซึ่งชาวบ้านที่ว่างจากการทำการเกษตร มักจะเข้าป่าเพื่อนำหวาย มาทำการจักกรสาน เป็นปลอกมิด (ฝักมิดหวาย) โดยปลอกมิด ซึ่งใช้หวายถักและสานเป็นปลอก มีความทนทานและใช้ประโยชน์ได้ดี เป็นอุปกรณ์สำหรับใช้เก็บมิด หรือพกมิดติดตัวเวลาไปทำงานในไร่ นา สวน หรือพกติดตัวเวลาเข้าป่า สะดวกในการพกพา และป้องกันการเกิดอุบัติเหตุ

ขั้นตอนและวิธีการ

๑. ตัดต้นหวายตามขนาดและจำนวนที่ต้องการ
๒. นำมิดมาจากหวายให้เป็นเส้นที่มีขนาดตามที่ต้องการแล้วนำไปตากแห้ง
๓. นำหวายที่แห้งจากการตากแดด มาขึ้นโครงตามรูปแบบและขนาดตามที่ต้องการ
๔. หลังจากขึ้นโครงแล้วและขนาดแล้ว ให้ใช้เหล็กปลายแหลมแทงตามแนวขวางของหวายเส้นใหญ่เมื่อแทงจนทะลุหวาย ใช้หวายไล่ไถ่ในการสานเป็นขอบให้ติดกัน
๕. เมื่อสานจนปลอกติดกันจนแน่น เป็นขั้นตอนของการสานปากปลอกมิดนิยมใช้หวายไล่ไถ่

ผลิตภัณฑ์จักสานจากไม้ไผ่

ป่าชุมชนบ้านต้นตอง จังหวัดลำปาง

ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรม

ไม้ไผ่บง

Bambusa nutans Wall. Ex Munro
วงศ์ POACEAE

งานจักสานจากไม้ไผ่เป็นงานหัตถกรรมที่สร้างเสน่ห์ดึงดูดให้กับผู้ที่ได้พบเห็น ซึ่งป่าชุมชนบ้านต้นตองถือเป็นหมู่บ้านหนึ่งที่ได้มีการสืบสานงานหัตถกรรมจักสานจากไม้ไผ่จากบรรพบุรุษ วิถีชีวิตของชาวบ้านนั้นผูกพันกับการใช้งานจักสานจากไม้ไผ่ ไม่ว่าจะเป็น กระบุง ตะกร้า หรือกระจาด อีกทั้งยังเป็นสินค้าที่เป็นที่นิยมใช้สำหรับใส่ผลิตภัณฑ์เซรามิก ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อเสียงและเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดลำปาง ควบคู่ไปกับการประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม ในหมู่บ้านนี้มักมีกลิ่นอายความเป็นเอกลักษณ์แบบล้านนา จากรูปลักษณะของผลิตภัณฑ์ที่สัมผัสได้ถึงความเป็นธรรมชาติ มีความโดดเด่นที่แตกต่างจากภาคอื่นๆ ดังนั้น บ้านต้นตองจึงเป็นแหล่งผลิตเครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ได้รับความนิยมอย่างมากแห่งหนึ่งในจังหวัดลำปาง

ผลิตภัณฑ์จักสานที่ทำมาจากไม้ไผ่บงมีลักษณะพิเศษคือ เนื้อไม้เป็นเส้นตรงมีความยืดหยุ่นในตัวเองและสามารถคืนตัวสู่สภาพเดิมได้ เมื่อนำไม้ไผ่มาแปรรูปก็จะสามารถใช้ประโยชน์ได้ดี เพราะเนื้อไม้ไผ่เป็นเส้นตรง นำมาจักเป็นปื้นบางๆ หรือเหลาเป็นเส้นได้ดี จึงใช้ทำเครื่องจักสานนานาชนิดได้ ทั้งเครื่องจักสานที่มีขนาดใหญ่ แข็งแรงมั่นคง สำหรับใช้งานหนัก จนถึงเครื่องจักสานขนาดเล็กที่มีความประณีตบอบบาง และเพราะ คุณสมบัติในที่มีความยืดหยุ่น จึงเหมาะที่จะใช้เป็นเครื่องหาบหรือหาม เช่น คาน คันกระสุน คันธนูและเมื่อแปรรูปเป็นดอกก็ยังคงมีความยืดหยุ่นคืนรูปทรงเดิมได้ง่ายจึงทำให้ภาชนะจักสานที่ทำจากไม้ไผ่มีคุณลักษณะพิเศษต่างไปจากภาชนะที่ทำจากวัสดุชนิดอื่น

พานใส่หมากพลู โถใส่น้ำดื่ม

ป่าชุมชนบ้านคูขาด จังหวัดอุบลราชธานี

ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรม

ตั้งแต่สมัยโบราณ ชุมชนที่อยู่ร่วมกับป่า ได้นำเอาชิ้นส่วนต่างๆ ของต้นไม้มาใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง นอกเหนือจากสร้างที่อยู่อาศัยโดยตรงแล้ว ยังนำชิ้นส่วนต่างๆ ของต้นไม้มาดัดแปลงตกแต่งเป็นเครื่องใช้ภายในบ้านเรือนได้อีกด้วย ซึ่งในอดีตผู้นำหมู่บ้านและชาวบ้านผู้มีฐานะดี จะมีเครื่องใช้ในบ้านเรือนที่ทำจากต้นไม้ไว้ต้อนรับญาติพี่น้องแขกเหรื่อ และนำไปวัดในวันสำคัญทางศาสนา ชุมชนบ้านคูขาด จังหวัดอุบลราชธานี ได้มีการเก็บรักษาเครื่องใช้ทำจากไม้เนื้อแข็ง ที่ได้จัดสร้างมาตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๔๗๐ เช่น

โถใส่น้ำดื่ม ใช้สำหรับใส่น้ำดื่มไว้ต้อนรับญาติพี่น้องและแขกเหรื่อที่มาเยี่ยมเยียน

พานใส่หมากพลู ใช้สำหรับใส่หมากพลูนำไปเพื่อถวายพระสงฆ์

ต้นน้ำเกลี้ยง ชื่อวิทยาศาสตร์ *Gluta laccifera* (Pierre) Ding Hou ชื่อวงศ์ ANACARDIACEAE ถิ่นกำเนิด เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ลักษณะทั่วไป เป็นไม้ยืนต้น สูง ๕-๑๕ เมตร เปลือกเรียบสีน้ำตาลเทา ผิวใบมีขนหนาหลัง ผลกลมสีแดง ขยายพันธุ์โดยใช้เมล็ด น้ำเกลี้ยงมีน้ำยางที่เป็นพิษรุนแรง คนที่แพ้หรือถูกไธจากต้นน้ำเกลี้ยงจะทำให้เกิดผื่นคัน ปวดแสบปวดร้อนมาก

พานใส่หมากพลู ใช้สำหรับใส่หมากพลูไว้ต้อนรับญาติพี่น้องและแขกเหรื่อที่มาเยี่ยมเยียน

มะพร้าวแกะสลัก ๑๒ ราศี

ป่าชุมชนบ้านห้วยลึก จังหวัดชลบุรี

ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรม

๑. เลือกลูกมะพร้าวแก่เปลือกเขียวกะลาดำ ลักษณะกลมสวย หรือ เลือกตามแบบลักษณะรูปทรงชิ้นงานที่จะแกะสลัก
๒. ตัดตุตลูกมะพร้าวเพื่อที่เป็นฐาน แล้วลอกเปลือกมะพร้าว เอาส่วนที่เป็นเปลือกสีเขียวออกให้เหลือแต่ใยมะพร้าวในส่วนที่เป็นสีขาว
๓. ใช้สว่าน (สว่านเจาะลูกบิดบานประตู่) เจาะตุตลูกมะพร้าวเพื่อเทน้ำออก จากนั้นแกะเนื้อด้านในมะพร้าวออก แล้วทำการขัดด้านในอย่างให้มีเนื้อมะพร้าวติดอยู่เพราะจะเกิดเชื้อรา
๔. ทำการขึ้นรูปด้วยดินสอตามแบบที่เราแกะสลัก จากนั้นมีดปลายแหลมหรือมีดแกะสลักแกะลายตามแบบที่ร่าง เสร็จแล้วตัดไม้ขัดด้วยเลื่อยฉลุ นำไปปิดด้านที่เจาะรูของลูกมะพร้าว ให้มีขนาดพอดีกับรูแล้วใช้การร่อนเป็นตัวยึดระหว่างไม้ขัดกับลูกมะพร้าวแล้วนำไปตากแดดประมาณ ๕-๖ ชั่วโมง นำมาขัดด้วยกระดาษทรายเพื่อเก็บรายละเอียดแล้วนำมาทาสารเคลือบเงาทิ้งไว้ ๑ วัน เป็นอันเสร็จ

เสื่อจากต้นฝื่อ

ป่าชุมชนบ้านท่าศิลา จังหวัดอุบลราชธานี

ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรม

ฝื่อ หรือ กกสามเหลี่ยม *Actinoscirpus grossus* (L. f.) Goetgh. & D. A. Simpson วงศ์ CYPERACEAE เป็นพืชน้ำตระกูลกก อีกชนิดหนึ่งที่ขึ้นตามหนองน้ำตามธรรมชาติ คนอีสานนำฝื่อมาใช้ทอเสื่อตั้งแต่สมัยโบราณ ชาวชุมชนบ้านท่าศิลาก็เป็นอีกชุมชนหนึ่งที่นำฝื่อมาใช้ประโยชน์ตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตายาย

อดีตชาวบ้านท่าศิลาจะไปเก็บฝื่อที่อยู่ตามหนองน้ำแล้วนำมาทอเสื่อไว้ใช้เอง เมื่อเหลือก็ขายให้เพื่อนบ้านบ้าง ปัจจุบันเสื่อฝื่อได้รับความนิยมเพราะทำจากวัสดุธรรมชาติ คุณสมบัติพิเศษของฝื่อคือมีความอ่อนนุ่มกว่ากกชนิดอื่นๆ ทำให้ชาวบ้านมีอาชีพเสริมคือการทอเสื่อจากต้นฝื่อเพื่อการจำหน่าย ซึ่งสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนอีกทางหนึ่ง วิธีทำก็คือ ตัดต้นฝื่อให้ได้ขนาดพอเหมาะ นำฉีกเป็นเส้น ๑ ต้นอาจได้ ๒-๓ เส้น นำมาตากแดดให้แห้ง แล้วนำมาย้อมสีตามความต้องการ จากนั้นนำเส้นฝื่อมาทอโดยมีที่ทอเสื่อโดยเฉพาะเสร็จแล้วก็ตัดและเย็บขอบให้เรียบร้อย นำไปจำหน่ายฝืนละ ๑๕๐-๑๘๐ บาท ปัจจุบันมีการออกแบบลวดลายของเสื่อ และใช้สีสันทึบสวยงามเป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้าได้อีกด้วย

เสื่อพับลายขีด

ป่าชุมชนบ้านศรีสมบูรณ์ จังหวัดยโสธร

ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรม

ในป่าชุมชนยังมีพืชพรรณอีกหลายชนิดที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้หลายอย่างตามความเชี่ยวชาญของคนในท้องถิ่น ต้นกก เป็นหนึ่งในพรรณพืชที่นิยมนำมาใช้ประโยชน์ ทำผลิตภัณฑ์ต่างๆ เช่น เสื่อ กระเป๋า ตะกร้า เป็นต้น และสามารถที่จะทำเป็นอาชีพเสริมสร้างรายได้ให้กับสมาชิกในชุมชนได้เป็นอย่างดีโดยเฉพาะ เสื่อพับลายขีด ทำจากต้นกก ถักทอด้วยลายที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น มีความประณีตสวยงาม เมื่อพบเห็นสัมผัสได้ถึงความตั้งใจและความสุขของคนทอ ที่สื่อออกมาเป็นผลิตภัณฑ์ได้อย่างน่าอัศจรรย์

ต้นกก ชื่อวิทยาศาสตร์ *Cyperus involucratus* Rottb. ชื่อสามัญ Umbrella Plant ชื่อวงศ์ CYPERACEAE ชื่อท้องถิ่น กกรงค์า, หญ้ากก, กกกลม ชื่อการค้า กกราชินี, กกรงค์า, กกลังกา ถิ่นกำเนิด เอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ลักษณะทั่วไป ไม้ล้มลุก เป็นวัชพืชน้ำที่เจริญได้ดีในช่วงฤดูฝน มีลักษณะแตกกอ ลำต้นเหนียว มีสีเขียวเรียวยาว ออกดอกปลายฤดูฝน เมื่อกออกดอกแล้วเมล็ดจะร่วงลงดิน และเจริญในฤดูฝนต่อไป การขยายพันธุ์ นิยมใช้วิธีเพาะเมล็ด และการแยกกอ โดยใช้เหง้า

หัตถกรรมจากไม้ไผ่

ป่าชุมชนบ้านเด่นพัฒนา จังหวัดน่าน

ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรม

ป่าชุมชนบ้านเด่นพัฒนา เป็นป่าเบญจพรรณที่มีความหลากหลายของพรรณไม้ นานาชนิด ไม้ไผ่เป็นอีกชนิดหนึ่งที่ขึ้นอยู่ในป่าชุมชนแห่งนี้ และทางชุมชนได้นำไม้ไผ่มาทำเป็นหัตถกรรม เครื่องจักสาน เครื่องใช้ต่างๆ และพัฒนาออกแบบผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย เช่น โคมไฟแบบต่าง ๆ เพื่อจำหน่ายเป็นการเพิ่มมูลค่าของวัสดุที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์มากยิ่งขึ้น สร้างรายได้ให้ครอบครัวได้อีกทาง

หัตถกรรมเครื่องจักสานจากไม้ไผ่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สามารถนำสิ่งที่มีอยู่ในชุมชนมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน นอกจากสวยงามแล้วยังมีความทนทานต่อแมลง ไม่ทำลายสุขภาพ ไม่มีสารพิษตกค้าง

หาบเงิน หาบทอง

ป่าชุมชนบ้านหนองยาง จังหวัดพิษณุโลก

ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรม

ป่าชุมชนแต่ละแห่งพรรณไม้ที่หลากหลาย ซึ่งแต่ละป่าชุมชนก็มีพรรณไม้ที่ต่างต่าง กันขึ้นอยู่กับสภาพพื้นที่ ป่าชุมชนในขณะเดียวกันพรรณไม้แต่ละชนิดล้วนมีประโยชน์ที่แตกต่างกัน ป่าชุมชนบ้านหนองยาง อำเภอวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก เป็นอีกป่าชุมชนหนึ่งที่พรรณไม้หลากหลาย พรรณไม้เหล่านั้นสามารถนำส่วนต่างๆ มารับประทานได้ บางชนิดเป็นสมุนไพร และรวมทั้งยังสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในด้านของการแปรรูป เป็นสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ในครัวเรือนได้ ป่าชุมชนบ้านหนองยางมีไม้ไผ่หลายชนิด ชาวบ้านนิยมนำไผ่เฮี้ยะมาใช้ในการทำโครงสร้างอาคารบ้านเรือน และเครื่องจักสานที่เป็นงานละเอียด เช่น กระบุง หาบเงิน หาบทอง เพื่อนำมาใช้ในงานพิธีมงคลต่างๆ ของชาวอำเภอวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก

ชื่อ : ไผ่เฮี้ยะ

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Cephalostachyum virgatum* (Munro) Kurz.

ชื่อวงศ์ : POACEAE

ลักษณะทั่วไป : เป็นไผ่ขนาดกลาง ลำเรียวย เปลาตรง สูงประมาณ ๖-๑๒ เมตร มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๕-๑๐ ซม. ปล้องยาวประมาณ ๕๐-๗๐ ซม. เนื้อลำบาง ข้อเรียบเห็นได้ชัดเจน มีกิ่งเล็กน้อย กาบหุ้มลำข้างนอกมีขนสีทองปกคลุมหนาแน่น ครีบกาบแคบ โคนห้อยเป็นใบโพธิ์กว้าง ปลายเรียวยแหลม

ฐานทรัพยากรท้องถิ่น จาก ๖๐ ป่าชุมชน

ภูมิปัญญาด้านอาหาร

กระบกราง

ป่าชุมชนบ้านจันทิ จังหวัดตราด

ภูมิปัญญาด้านอาหาร

ป่า ชุมชนบ้านจันทิ มีพรรณไม้หลากหลายชนิดและบางชนิดก็สามารถนำส่วนต่าง ๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์ อาทิเช่น เมล็ดกระบกรางที่ได้จากต้นกระบกราง นำมาประกอบอาหาร โดยที่ชาวบ้านได้นำเนื้อในเมล็ด มาทำเป็น “กระบกราง” ใช้รับประทานในครัวเรือน ตลอดจนทำเป็นผลิตภัณฑ์อาหารเพื่อจำหน่ายก่อให้เกิดรายได้หมุนเวียนแก่คนภายในชุมชน

กระบกราง *Irvingia malayana* Oliv. ex A. W. Benn.

วงศ์ IRVINGIACEAE

ชื่อสามัญ Barking Deer's Mango, Wild Almond

ผลกระบกราง หรือ ลูกกระบกราง ลักษณะเป็นรูปกลมรี หรือค่อนข้างเป็นรูปไข่ ลักษณะแบนเล็กน้อย คล้ายกับผลมะม่วงขนาดเล็ก ผลอ่อนจะมีสีเขียว เมื่อแก่แล้ว จะเปลี่ยนเป็นสีเหลือง ในผลมีเมล็ดและมีเนื้อหุ้มเมล็ดและๆ เหมือนมะม่วง ในผลกระบกรางมีเมล็ด

กลอยเชื่อม

ป่าชุมชนบ้านห้วยใหญ่ จังหวัดชุมพร

วัฒนธรรมและภูมิปัญญาด้านอาหาร

ป่าชุมชนบ้านห้วยใหญ่ เป็นป่าเบญจพรรณ มีพันธุ์พืชหลากหลายชนิดทั้งสามารถนำมาใช้เป็นยารักษาโรค เครื่องจักรสาน ทำเป็นอาหารแกะสลัก สร้างรายได้เพิ่มให้กับชุมชนได้อีกทางหนึ่ง โดยเฉพาะพันธุ์พืชที่มีบนป่าชุมชนที่ทำเป็นอาหารหรือนำมาขายสร้างรายได้เพิ่มก็คือพืชกลอย

กลอย *Dioscorea hispida* Dennst.

ชื่อสามัญ Intoxicating yam, Nami, Wild yam

วงศ์ DIOSCOREACEAE

ชื่ออื่นๆ มันกลอย (ทั่วไป) กลอยข้าวเหนียว กลอยหัวเหนียว(นครราชสีมา)

กลอยนวก (ภาคเหนือ) กลอยไข่ (ตะวันออกเฉียงเหนือ) และหัวคลี่ (กะเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน)

กรรมวิธีการทำกลอยเชื่อม นำกลอยมาปอกเปลือก หั่นเป็นแว่น ๆ แล้วนำไปแช่ในลำธารหรือแช่ไว้ที่น้ำไหลผ่านเพื่อล้างสารพิษออก แช่ไว้ประมาณ ๓-๕ วันก็สามารถนำมาเชื่อมน้ำตาลหรือดัดแปลงทำเป็นขนมหวานต่างๆตามต้องการ รับประทานได้ ตามรูป

แกงป่ายอดชก

ป่าชุมชนบ้านตระเกราทอง จังหวัดระยอง

ภูมิปัญญาด้านอาหาร

ป่าชุมชนบ้านตระเกราทอง มีพรรณไม้หลายชนิด อาทิ เช่น เต่าร้าง, ชกหรือต้าว, ประดู่, ยางนา ฯลฯ ซึ่งขึ้นอยู่บริเวณป่าชุมชน แต่ที่โดดเด่น ก็จะเป็น ชก หรือ ต้าว ซึ่งชาวบ้านมีภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์ โดยการนำยอดอ่อนของชกหรือต้าว มาประกอบอาหาร เช่น แกงป่ายอดชก เพราะ ยอดชกมีรสชาติที่หวานกรอบคล้ายกับ ยอดอ่อนมะพร้าว

ต้าว หรือ ชก *Arenga pinnata* (Wurmb) Merr.

ชื่อวงศ์ ARECACEAE

ชื่อไทย ตาว, ต้าว, ชก

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ต้าวเป็นไม้ยืนต้นอายุยืน เป็นพืชขนาดใหญ่ตระกูลปาล์ม ใบ ใบประกอบแบบขนนก ออกเรียงสลับ รูปขอบขนาน ปลายมนและแหลม โคนใบรูปเงี่ยงใบหอก ขอบเรียบ ผิวหนา หลังใบสีอ่อน ดอก ช่อดอกเชิงลดขนาดใหญ่ออกตามซอกใบห้อยยาวลงได้มากกว่า ๒ เมตร ผล ผลกลุ่มรูปไข่สีเขียว ผลแก่สีเหลืองและดำ เมล็ดสีขาวขุ่น ลักษณะนิ่มและอ่อน แต่ละผลมี ๒-๓ เมล็ด ต้นต้าวให้ผลช่วงอายุ ๑๕-๒๐ ปี ส่วนใหญ่ให้ผลครั้งเดียว มากที่สุดไม่เกิน ๔ ครั้ง

สรรพคุณ / การใช้ประโยชน์ แกนในลำต้นอ่อน ประกอบอาหารเช่น แกง, เนื้อในเมล็ด ต้มหรือเชื่อมรับประทานเป็นของหวาน ยอดอ่อน นึ่งกินเป็นผักจิ้มน้ำพริก หรือนำไปแกง แกนในลำต้น นำไปประกอบอาหารเช่น แกงใส่ไก่ หรือหมู หน่ออ่อน และเนื้อข้างในลำต้น ใช้ประกอบอาหาร เช่น แกง หรือใส่ข้าวเป็อน

ขนมปรง

ป่าชุมชนบ้านหนองทราย จังหวัดกำแพงเพชร

ภูมิปัญญาด้านอาหาร

ปรง *Cycas Siamensis* Mig. วงศ์ CYCADACEAE ชื่อพื้นเมือง ปรงป่า ปรงเหลี่ยม มะพร้าวเต่า เป็นไม้พุ่มมักขึ้นอยู่ตามพื้นล่างของ ป่าเต็งรัง ทั่วไป ต้นปรงมีความสวยงามจึงมีการลักลอบ ขุดหาออกจากป่ามาปลูกเป็นไม้ประดับตามบ้าน กันอย่างแพร่หลาย ปรงจึงมีปริมาณลดลง และเริ่มหายากขึ้นเรื่อย ๆ แต่ปรงนั้นไม่ได้ มีประโยชน์แค่เป็นไม้ประดับ เพียงอย่างเดียว ชาวบ้านใน ท้องถิ่นจังหวัดตาก สุโขทัยและ กำแพงเพชร ได้นำเมล็ดปรงมาทำเป็น แป้งและนำไปแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์เช่น ขนมซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาช้านาน

วิธีทำแป้งปรง เนื่องจากต้นปรงมีพิษ ในตัวหากไม่ทำให้สุกหรือละลายพิษ ทิ้งก่อน การทานเข้าไปจะเกิดอาการ เมธาได้ การทำแป้งปรงจึงมีวิธีดังนี้

๑. นำเมล็ดปรงแก่มาแกะนำเนื้อด้าน ในมาบดให้ละเอียด คั้นเอาเฉพาะ น้ำแป้ง
๒. นำมาแช่น้ำจนผงแป้งตกตะกอน นอนกัน จำนวน ๓ น้ำขึ้นไปเพื่อล้าง พิษเมา
๓. นำแป้งไปตากแห้งและบดให้ ละเอียดอีกครั้งจึงพร้อมใช้งาน

สูตรทำขนมปรง

๑. นำแป้งปรง จำนวน ๑ ส่วน น้ำ ๓ ส่วนตั้งไฟคนให้เข้ากันจนเนื้อเริ่มใส
๒. ใส่น้ำตาลทรายคนให้เข้ากัน
๓. ใส่น้ำกะทิหรือมะพร้าวขูด และคน ให้เข้ากัน
๔. ได้ที่แล้วเทใส่ภาชนะเช่นถาด ทิ้งให้ เย็น จากนั้นใช้มีดตัดใส่จาน

น้ำพริกมะขามป้อม

ป่าชุมชนบ้านเขาสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

ภูมิปัญญาด้านอาหาร

มะขามป้อม *Phyllanthus emblica* L. วงศ์ PHYLLANTHACEAE

ผลมะขามป้อมมีประโยชน์มากมายหลายอย่าง เช่น มีวิตามินซีสูง แก้ไข้ บำรุงหัวใจ ขับปัสสาวะ ฟอกเลือด ฯลฯ กลุ่มแม่บ้าน บ้านเขาสักได้สังเกตวิถีการรับประทานอาหารของคนในท้องถิ่นจะนิยมรับประทานน้ำพริกมาช้านาน จึงคิดหาวิธีการนำเอาผลของมะขามป้อม มาทำเป็นน้ำพริกมะขามป้อมโดยมีขั้นตอนการทำดังนี้

เครื่องปรุง

๑. เนื้อหมูสับ	๓๐๐ กรัม	๗. หอมแดง	๒๐๐ กรัม
๒. มะพร้าวขูด	๒๐๐ กรัม	๘. ตะไคร้	๒๐๐ กรัม
๓. ปลาร้า	๒๐๐ กรัม	๙. น้ำมันพืช	๑/๒ ถ้วยตวง
๔. มะขามป้อมดอง	๒๐๐ กรัม	๑๐. น้ำตาลปี๊บ	๒ ช้อนโต๊ะ
๕. พริกแห้ง	๒๐ เม็ด	๑๑. ใบมะกรูด	๑๐ ใบ
๖. ข้าวหอม	๒๐๐ กรัม	๑๒. น้ำปลา	๒ ช้อนโต๊ะ

ขั้นตอนการปรุง

๑. หั่นหอมแดง ข่า ตะไคร้ สับใบมะกรูดเป็นชิ้นเล็ก ๆ
๒. ทอดหอมแดง ใบมะกรูด พริกแห้ง
๓. คั่วมะพร้าวขูด ข่า ตะไคร้
๔. ตำพริกแห้งที่ทอดแล้วจนละเอียด
๕. แกะเมล็ดมะขามป้อมดองออก และหั่นเนื้อมะขามป้อมเป็นชิ้นเล็ก ๆ
๖. สับปลาร้าให้ละเอียด นำเนื้อหมูสับ และส่วนผสมทุกอย่างมาคลุกเคล้าและโขลกให้เข้ากัน
๗. ใส่น้ำมันพืชลงในกะทะ ตั้งไฟจนร้อน ใสส่วนผสมที่โขลกเตรียมไว้ลงไปผัดในน้ำมันพืช
๘. ปรุงรสด้วยน้ำปลา น้ำตาลปี๊บ คลุกเคล้าให้เข้ากัน ชิมรสขาด พร้อมรับประทานกับผักสดที่บ้านนาชนิด

ประดอง

ป่าชุมชนบ้านจุฬารัตน์พัฒนา ๑๒ จังหวัดนครราชสีมา

ภูมิปัญญาด้านอาหาร

ป่าชุมชนบ้านจุฬารัตน์พัฒนา ๑๒ เป็นป่าดิบชื้น มีต้นประดองเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านมักนำลูกประดองมาบริโภคเป็นอาหารในครัวเรือน เช่น นำลูกประดองใส่ในแกงส้ม แกงไตปลา ต้มกะทิ ฯลฯ ในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา ลูกประดองจะออกผลตามฤดูกาล ในบางปีออกผลน้อย บางปีออกผลมาก ปีที่ให้ผลผลิตมากชาวบ้านมักจะนำมาถนอมอาหาร โดยการทำเป็นประดอง เพราะสามารถเก็บไว้ได้นาน ประดองเป็นที่นิยมของชาวบ้านทุกครัวเรือนจะมีประดองเก็บไว้รับประทานและขาย ทำให้ลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ให้ครัวเรือน

ประ

***Elateriospermum tapos* Blume.**

วงศ์ **EUPHORBIACEAE**

วิธีการทำประดอง

นำเมล็ดแก่จัดต้มน้ำให้สุกแล้วดองเกลือ

ประมาณ ๑ สัปดาห์ รับประทานได้

ปลาชีวแก้วเขื่อนสิริกิติ์

ป่าชุมชนบ้านห้วยเจริญ จังหวัดอุตรดิตถ์

ภูมิปัญญาด้านอาหาร

ป่าชุมชนบ้านห้วยเจริญ มีพื้นที่ของหมู่บ้านติดกับอ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์ มีทั้งอาชีพทำการเกษตรและเลี้ยงปลาในกระชังในอ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์ พร้อมทั้งหาปลาในเขื่อนมาเพื่อบริโภคและจำหน่ายซึ่งปลาชีวแก้วในเขื่อนสิริกิติ์ เป็นสินค้าขึ้นชื่อของอำเภอท่าปลา มีรสชาติดี เป็นที่นิยมบริโภคและหาขาย มีราคาแพง จะทำการจับได้ในฤดูหนาวเท่านั้น พบในบริเวณอ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์

ปลาชีวแก้ว Thai River Sprat

มีชื่อเรียกอื่นๆ อีกว่า ปลาแก้ว, ปลาเตบแก้ว หรือปลาแปบควาย เป็นต้น

ปลาชีวแก้ว *Clupeichthys aesarnensis* เป็นปลาน้ำจืด อยู่ในวงศ์ ปลาหลังเขียว Clupeidae แพร่กระจายพันธุ์ บริเวณลุ่มน้ำโขง ในแถบประเทศไทย ลาว กัมพูชา และเวียดนาม เป็นปลาขนาดเล็ก รูปร่างเพรียว ยาว ตัวใส ที่ริมฝีปากมีขากรรไกรเป็นแผ่นแบน และมีเขี้ยวแหลมโค้ง ขนาดเล็กมากเกิดตบบางมาก และหลุดร่วงได้ง่าย ครีบกันมี ๒ ตอน ตอนท้ายเห็นเป็นติ่งเล็กๆ แยกออกมา ลำตัวใสสีอมเหลืองอ่อนมีแถบสีเงินคาดกลางลำตัว หัวมีสีคล้ำเล็กน้อยออกสีเขี้ยวอ่อน มีขนาดลำตัวยาวประมาณ ๔ เซนติเมตร ใหญ่สุดพบประมาณ ๖ เซนติเมตร อาศัยอยู่เป็นฝูงใหญ่มากบริเวณผิวน้ำและกลางน้ำในแหล่งน้ำนิ่งขนาดใหญ่ กินอาหารได้แก่แมลงโดยการกระโดดงับขึ้นเหนือน้ำและแพลงก์ตอนสัตว์ มีวิธีจับด้วยการยกยอและใช้ไฟล่อในเวลากลางคืน นิยมใช้บริโภคและเป็นปลาเศรษฐกิจในท้องถิ่น โดยนำมาปรุงเป็นอาหารได้หลายชนิด เช่น ทำน้ำปลา ปลาแห้ง ปลาร้า เป็นต้น

มหัศจรรย์อาหารจาก “มันแขง”

ป่าชุมชนบ้านจาน จังหวัดบุรีรัมย์

ภูมิปัญญาด้านอาหาร

หลังจากเสร็จฤดูการเก็บเกี่ยวข้าว ชาวบ้านส่วนใหญ่จะเข้าไปเก็บหาของป่า รวมทั้งขุดกลอยขุดมันในพื้นที่ป่าชุมชน เพื่อนำมาให้ประโยชน์และเป็นอาหารหรือขายเพื่อสร้างรายได้ให้ครอบครัว

“มัน” ที่พบในป่าชุมชนมีหลายชนิด แต่ที่มากและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ทั้งเป็นอาหารและขายเพื่อสร้างรายได้ให้ครอบครัวได้ดี คือ “มันแขง”

มันแขง *Dioscorea arachidna* Prain & Burkill เป็นพืชในวงศ์กลอย มีลำต้นเป็นเถาพันเลื้อยตามต้นไม้และกิ่งไม้ ใบเรียวยาว เนื้อสีขาวนวล หัวมีเปลือกบาง สีเหลืองซีดจาง รสจืด และจะพบมากในพื้นที่ที่เป็นป่าทาม (พื้นที่ป่าที่มีน้ำไหลผ่าน) จะมีมากในช่วงเดือนตุลาคมถึงพฤศจิกายน “มันแขง” เรียกตามลักษณะของมันที่พบเห็นในแต่ละพื้นที่ เช่นคำว่า “มัน(ชอบ)แขง” เนื่องจากมันชนิดนี้ชอบแขงต้นไม้ขึ้นมา และบางพื้นที่ชาวบ้านเรียก “มันแขง” เพราะมีรากและหัวเป็นพวง คำว่า “แขง” มีความหมายว่า “พวง”

มันแขง สามารถนำมาประกอบอาหารได้ทั้งอาหารคาวและขนมหวาน เช่น ทำแกงจืด แกงเลียง นำมานึ่งกินกับข้าวเหนียว ปอกเปลือกแล้วนึ่งจิ้มน้ำตาล แกงบวด หรือตัดแปลงทำเป็นไส้ขนมต่าง ๆ ได้หลายชนิด และมันแขงยังสามารถนำไปขายเพื่อสร้างรายได้ให้ครอบครัว ซึ่งมีราคาสูงถึงกิโลกรัมละ ๖๐-๘๐ บาท

หมาน้อยลอยแก้ว

ป่าชุมชนบ้านห้วยไร่บุรพา จังหวัดอุดรธานี

ภูมิปัญญาด้านอาหาร

เครือหมาน้อย *Cissampelos pareira* L. Var. *hirsuta* (Buch. Ex DC.)

วงศ์ MENISPERMACEAE

วัตถุดิบในการทำ

๑. ใบหมาน้อย	๓๐	ใบ
๒. มะพร้าว	๑	ผล
๓. น้ำตาลทราย	๑/๒	กก.
๔. ใบเตย	๓-๔	ใบ
๕. ใบย่านาง	๑๐	ใบ
๖. น้ำสะอาด	๑	ลิตร

วิธีทำ

๑. เลือกใบเครือหมาน้อยที่แก่จัดลักษณะใบสีเขียวเข้ม ๓๐ ใบแล้วนำมาล้างทำความสะอาด
๒. นำใบเครือหมาน้อยมาขยี้ จนเหลือแต่เส้นใบ นำใบย่านางมาล้างทำความสะอาด แล้วขยี้จนเหลือแต่ก้านใบ นำน้ำใบย่านางมาผสม
๓. นำไปกรองใส่ภาชนะที่เตรียมไว้ เอากากออก
๔. ปลอ่ยทิ้งไว้สักพัก น้ำเครือหมาน้อยที่กรองไว้จะเริ่มจับตัวเป็นเจลลี่ แล้วจับตัวแข็งจนเป็นก้อนแข็งไว้ในตู้เย็น
๕. นำมะพร้าวมาขูดเพื่อคั้นเอาน้ำกะทิ
๖. เคี่ยวน้ำกับน้ำตาลจนได้น้ำเชื่อม
๗. ก่อนรับประทานนำหมาน้อยที่แช่ตู้เย็นไว้มาหั่นเป็นชิ้นเล็กๆ หรือจะทำเป็นรูปร่างต่างๆตามชอบ แล้วเติมน้ำเชื่อมและกะทิ เติมน้ำแข็งตามชอบ

วิธีการขยี้ใบหมาน้อย หรือจะปั่นก็ได้ แล้วทำเป็นรูปร่างต่างๆ ตามชอบ

คณะกรรมการและผู้ร่วมดำเนินโครงการ

ที่ปรึกษาโครงการ :

นายพรชัย จุฑามาศ รองผู้อำนวยการ อพ.สธ.

ดร.ปิยรัชฎ์ ปริญาพงษ์ เจริญทรัพย์ รองหัวหน้าสำนักงาน อพ.สธ. ฝ่ายวิชาการ

เลขานุการคณะกรรมการ อพ.สธ.

กรมป่าไม้ :

นายชลธิศ สุรัสวดี

อธิบดีกรมป่าไม้

นางเปรมพิมล พิมพ์พันธุ์

รองอธิบดีกรมป่าไม้

นายประลอง ดำรงค์ไทย

รองอธิบดีกรมป่าไม้

นายสมชัย มาเสถียร

รองอธิบดีกรมป่าไม้

นางนันทนา บุญยานันต์

ผู้อำนวยการสำนักจัดการป่าชุมชน

ผู้อำนวยการสำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ ๑-๑๓

ผู้อำนวยการสำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้สาขาทุกสาขา

ผู้อำนวยการส่วนประสานงานและโครงการพิเศษ สำนักจัดการป่าชุมชน

หัวหน้าศูนย์ส่งเสริมวนศาสตร์ชุมชนที่ ๑-๑๒

หัวหน้าศูนย์การเรียนรู้วนศาสตร์ชุมชน กรมป่าไม้

นายกิตติพร ดุลนกิจ นักวิชาการป่าไม้ชำนาญการ

นางปรีชาดิ เจริญกรุง นักวิชาการป่าไม้ชำนาญการ

บริษัท ผลิตภัณฑ์ไฟฟ้าราชบุรีโฮลดิ้ง จำกัด (มหาชน) :

นายรัมย์ เหมรัมย์

กรรมการผู้จัดการใหญ่

นางบุญทิวา ด่านคมสถิต

ผู้ช่วยกรรมการผู้จัดการใหญ่

นายศุภชัย พจน์พานิช

ผู้จัดการส่วนอาวุโส ส่วนกิจกรรมสังคม

โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช
อันเนื่องมาจากพระราชดำริ
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ
สยามบรมราชกุมารี

สนองพระราชดำริ
โดย

กรมป่าไม้